

OPEN ACCESS
PEER-REVIEWED JOURNAL

SCIENCE REVIEW

Scientific Edition
Published by:

RS **Global**

Open Access Peer-reviewed Journal

Science Review

2(9), February 2018
Vol.4

Chief editor

Laputyn Roman

PhD in transport systems,
Associate Professor,
Department of Transport
Systems and Road Safety
National Transport University

Editorial board:

Lina Anastassova

Full Professor in Marketing, Burgas
Free University, Bulgaria

Mikiashvili Nino

Professor in Econometrics and
Macroeconomics, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University, Georgia

Alkhalwaldeh Abdullah

Professor in Financial Philosophy,
Hashemite University, Jordan

Mendebaev Toktamys

Doctor of Technical Sciences,
Professor, LLP "Scientific innovation
center "Almas", Kazakhstan

Yakovenko Nataliya

Professor, Doctor of Geography,
Ivanovo State University, Shuya

Imangazinov Sagit

Director, Ph.D, Pavlodar affiliated
branch "SMU of Semei city"

Peshcherov Georgy

Professor, Moscow State Regional
University, Russia

Mustafin Muafik

Professor, Doctor of Veterinary
Science, Kostanay State University
named after A.Baitursynov

Ovsyanik Olga

Professor, Doctor of Psychological
Science, Moscow State Regional
University

Nino Abesadze

Associate Professor Tbilisi State
University, Faculty of Economics and
Business

Sentyabrev Nikolay

Professor, Doctor of Sciences,
Vologograd State Academy of Physical
Education, Russia

Harlamova Julia

Professor, Moscow State University
of Railway Transport, Russia

Publisher –
RS Global Sp. z O.O.,

Scientific Educational
Center
Warsaw, Poland

Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394

**Publisher Office's
address:**

Dolna 17,
Warsaw, Poland,
00-773

Website:

<https://ws-conference.com/>

E-mail:

rsglobal.poland@gmail.com

Tel:

+4(857) 898 55 10

Copies may be made only from legally acquired originals.
A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use
(non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple
copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the
Publisher is required to store or use electronically any material contained in
this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the
Publisher is required for all other derivative works, including compilations and
translations. Except as outlined above, no part of this work may be
reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any
means without prior written permission of the Publisher.

The authors are fully responsible for the facts mentioned in the articles. The opinions of the authors may not always coincide with the editorial boards point of view and impose no obligations on it.

CONTENTS

ECONOMY

<i>Rybalchenko K. V.</i> GLOBAL COMPETITIVENESS OF NATIONAL INNOVATION SYSTEMS.....	3
<i>Mikaberidze Tamta, Tavartkiladze Marine</i> EFFICIENCY OF INNOVATIVE COMBINATIONS OF RESEARCH METHODS IN ANALYZING INTERNATIONAL TRADE ISSUES (CASE OF GEORGIA).....	8
<i>Базарна О. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА КОМПОНЕНТА МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ.....	12
<i>Данилюк І. В., Дума Л. В.</i> СУТНІСТЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	17
<i>Лейла Мамедова</i> ОБ ОДНОЙ ЗАДАЧЕ ОПТИМАЛЬНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ ФОНДОВОГО РЫНКА...	24
<i>Майдьорова А. Б., Саналиева Л. К.</i> ИНФОРМАТИЗАЦИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ.....	31
<i>Парфентьева О. Г.</i> ВИБІР СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ І РИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	36

PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Kaliyeva A. S.</i> TALENT MANAGEMENT AS THE INNOVATIVE INSTRUMENT FOR IMPROVING CIVIL SERVICE OF KAZAKHSTAN. CASE STUDY OF SINGAPORE.....	40
<i>Серьогіна Н. О.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	45

TOURISM AND RECREATION

<i>Козловський Є. В., Ткаченко Т. І.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОВІДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ОПЕРАТОРІВ – БРЕНДІВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ.....	50
--	----

GLOBAL COMPETITIVENESS OF NATIONAL INNOVATION SYSTEMS

PhD student Rybalchenko K. V.

Ukraine, Kyiv, Kyiv National University of Trade and Economics

Abstract. The research describes different approaches of innovation level measurement of countries and their national innovation systems' competitiveness. The main indicators of innovation level measurement allow comparing national innovation systems at the global level and making an analysis of innovation systems' competitiveness. The research is based on overview of some indicators of Global Innovation Index and Index of Global Competitiveness of leading countries in 2017 year. At the same time, the place of Ukraine was defined in the rate of Global Innovation Index and Index of Global Competitiveness. The indicator R&D expenditures was used to analyze the place of each country's innovation system in the world.

Keywords: innovations, national innovation system, global determinants, R&D expenditures, Global Innovation Index, Index of Global Competitiveness.

Introduction. The rapid development of innovations in all sectors of public life and post-industrialization in all sectors of economy begins at the end of XX century and early XXI century. Globalization has a major impact on the economies of the world and great influence on national innovation systems (NIS). This fact explains innovations and investment development of the countries and directly influence on creation and development of national innovation systems. Various approaches are used to compare world economies and their national innovation systems (NIS) including innovation systems' elements and efficiency. The most common way of comparison is Global Innovation Index and Index of Global Competitiveness.

Research results. The scientific works of domestic and foreign authors allow to distinguish some differences in the definition of the term "national innovation system". The founders of the concept of the national innovation system are Christopher Freeman (the Center for the Study of Scientific Policy at the University of Sussex in the UK), B.A. Lundvall (University of Upsala in Sweden) and Richard Nelson (Columbia University, USA).

Freeman understands the national innovation system as a network of public and private sector institutions and their activities, interconnections. This statement explains the promotion, creation and transfer of new technologies within the state borders [1].

Lundvall defines the national innovation system as group of elements that are located within one state and operate in the process of production, distribution and use of new economically profitable knowledge [2].

Patel and Pavitt define the national innovation system as a system of incentives and competences of national institutions that stimulate technological learning in the country where the national innovation system is based [3].

R. Nelson considered national innovation system as collection of interconnected organizations whose activities determine the development of national firms [3].

It is important to know the place of the technological progress in the modern world. This fact helps to understand the operation of national innovation systems and the key processes of its institutions involved into creation of innovations. This statement can be described in the model of components of the national innovation system (Figure 1).

Developing countries need to focus on construction and creation of competitive national innovation system within state borders. The fundamental approach of raising the level of competitiveness is following the example the major innovative country leaders. Due to this process the formation and further development of the NIS should be considered as further integrated system into the global system of innovation. Such mechanism allows arrange an interaction between national innovation systems, which will lead to fierce competition and strengthen international cooperation.

The competitiveness of national innovation systems depends on the development and implementation of state programs that are capable of ensuring the effectiveness of the country's innovation processes and the effective commercialization of innovative achievements of NIS actors in order to increase the national welfare of the country [8].

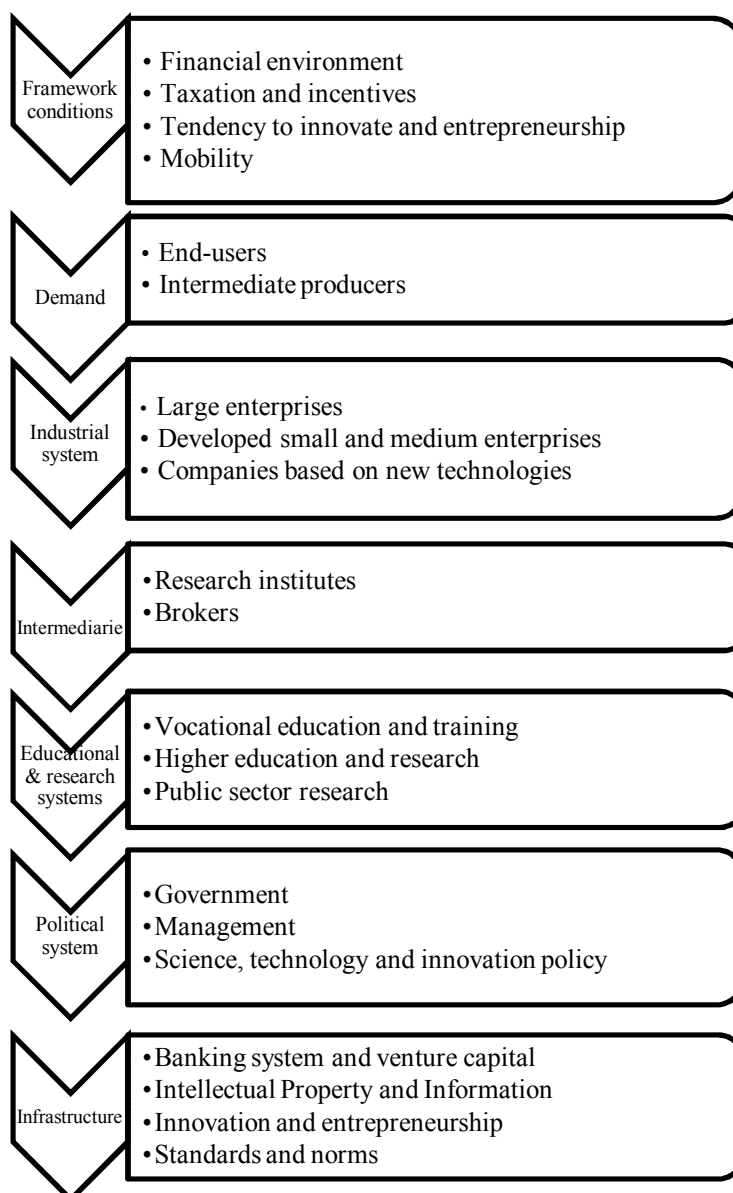

Fig. 1. The general model of components of the national innovation system

Source: Kuhlman, S., & Arnold, E. (2001) [7]

We compared the national innovation systems of the leading countries and evaluated their competitiveness in the global innovation environment. The indicators of analyses are the level of innovation development and information society, the degree of implementation of information technology in various sectors of the economy of the world, that directly affect the level of competitiveness of the national innovation systems.

In order to assess the innovation activity of actors of national innovation systems various indicators are used in world practice. The most common indicators are Global Innovation Index and Global Competitiveness Index.

The approach of evaluating the level of competitiveness of a national innovation system is based on the rate of Global Innovation Index. This index includes 25 indicators which are based on 57 inputs. The latest tenth edition of the Global Innovation Index (including study of 127 countries) was published in 2017 year.

The Global Innovation Index helps to design a background for continuous analysis of innovation factors which creates a key tool for a detailed analysis of indicators of 127 countries in 2017. According to the report mentioned countries include up to 92,5 % of the world's population and 97,6 % of world GDP (in US dollars). The Global Innovation Index is grouped into four measurements: the overall GII, the Input and Output Sub-Indices, and the Innovation Efficiency Ratio (Figure 1).

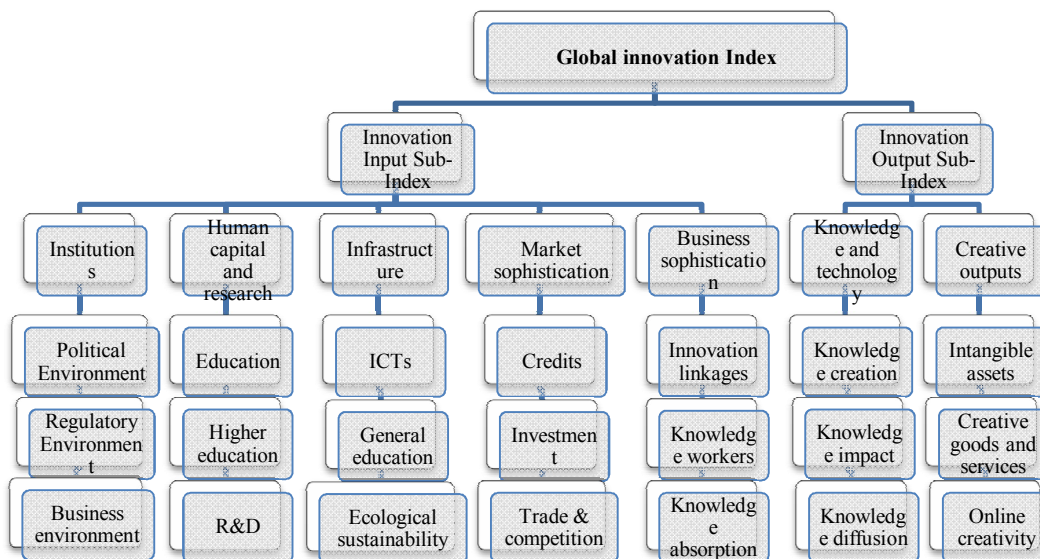

Fig. 2. Structure of the Global Index of Innovations

Source: The Global Innovation Index 2017: Innovation Feeding the World [5]

In 2017 experts of the Global Index ranked 127 countries and discussed the following topic: "Innovations feed the world". This topic identifies the essential role of innovations in agriculture. Due to this statement the technological advancement meets the needs of firms and government in advancing agriculture. At the same time the unsolved issue of productivity reduction in agriculture sector remains. This problem is mainly taking place in developing countries. Another problem that remains unsolved is the issue of reducing the cost of R&D in agriculture area in all countries of the world. According to the GII we displayed countries-leaders and Ukraine in 2017. Ukraine ranked 50th position with the value of the index 37,62 and entered the group of countries with lower incomes (Table 1).

Table 1. Rank of countries according to the Global Innovation Index 2017

Rate	Country	Index value (0-100)	Income level
1	Switzerland	67,69	High
2	Sweden	63,82	High
3	Netherlands	63,36	High
4	USA	61,40	High
5	UK	60,89	High
6	Denmark	58,70	High
7	Singapore	58,69	High
8	Finland	58,49	High
9	Germany	58,39	High
10	Ireland	58,13	High
48	Montenegro	38,07	Above average
49	Qatar	37,90	High
50	Ukraine	37,62	Below average
51	Thailand	37,57	Above average
83	Mongolia	37,13	Below average

Source: Table was made by author based on [5]

According to the GII of 2017 Switzerland remains the unchanged leader. Sweden maintains its second place. The Netherlands moved up to third place (9th in 2016). Basically the top ten leaders are the countries that were ranked among the top ten leaders of the Global Innovation Rating in 2016: Switzerland, Sweden, the Netherlands, the United States, Great Britain, Denmark, Singapore, Finland, Germany, Ireland.

The Global Innovation Index 2017 focuses on Big Data, which modifies global agriculture - digital agriculture technologies are rapidly spreading around the world through the development of innovation in information technology (IT) including the active use of sensors, drones, robotics and virtual reality (VR).

The study describes that the countries included into Global Innovation Index created effective innovative systems. The elements of these countries' innovation systems are closely interconnected with elements of national innovation systems of other countries.

We considered one of the effectiveness indicators from the Global Innovation Index structure – the cost of research and development as a percentage of GDP (Figure 3).

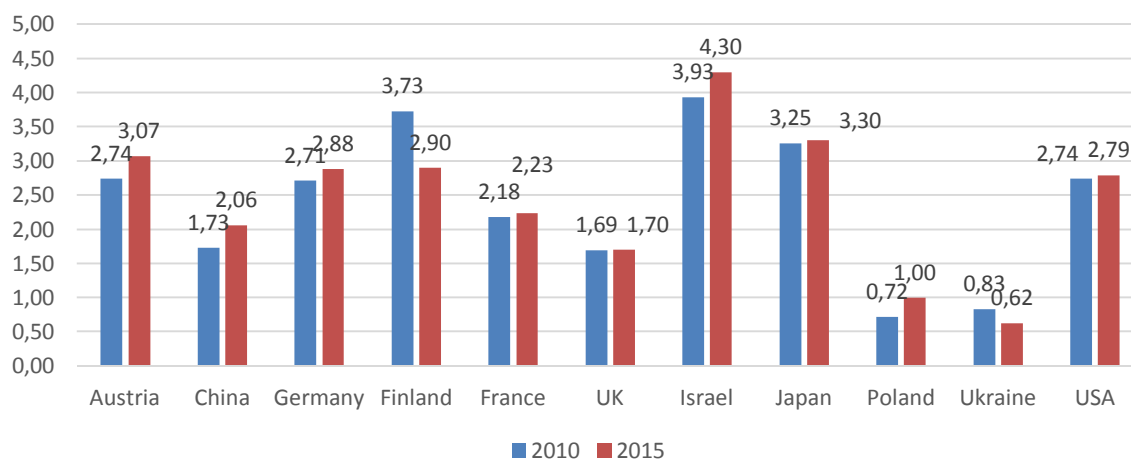

Fig. 3. Share of R&D expenditures in GDP of countries in 2010 and 2015, %

Source: Based on World Bank data [6]

Figure 3 shows that the largest share of R&D expenditure in 2015 had Israel (4,3 %). During the period from 2011 to 2015 Israel showed great result at least 4 % of R&D expenditure share. In Ukraine this indicator was only 0,62 % and tends to decrease during the period from 2011 to 2015. The Figure shows reduction from 0,74 % to 0,62 % in Ukraine. Poland was on an equal level compared to Ukraine at the beginning of the survey period and it has improved its growth rate from 0,75 % to 1 % in 2011-2015. According to research of experts the indicator of R&D spending should be directed towards growth and the optimal value of R&D spending is 3 % of the country's GDP.

Another considerable example of global competitiveness of national innovation systems is Global Competitiveness Index. According to the countries ranking by the indicator of global competitiveness Ukraine with its developing national innovation system occupied the 81st place in 2017 year. This rate of Ukraine is 4 positions higher compared to 2016 year (Table 2).

Table 2. Rate of countries according to the Global Competitiveness Index 2017-2018

Rate	Country	Index value	Rate 2016-2017
1	Switzerland	5,85	1
2	USA	5,85	3
3	Singapore	5,71	2
4	Netherlands	5,66	4
5	Germany	5,65	5
6	Hong Kong	5,53	9
7	Sweden	5,52	6
8	UK	5,51	7
9	Japan	5,49	8
10	Finland	5,49	10
79	Tajikistan	4,14	77
80	Brazil	4,14	81
81	Ukraine	4,11	85
82	Bhutane	4,1	97
83	Republic of Trinidad and Tobago	4,09	94

Source: Table was made by author based on [9]

The Global Competitiveness Index is calculated on the basis of 113 indicators reflecting the competitiveness of national economies where 70 % of the index variables are derived based on the results of a global survey of top management of companies in different sectors of the economy. In 2017 the GCI included the top 10 leading countries such as Switzerland (5.85), the United States (5.85), Singapore (5.71), the Netherlands (5.66), Germany (5.65), Hong Kong (5.53), Sweden (5.52), Great Britain (5.51), Japan (5.49) and Finland (5.49).

Conclusions. According to various researches national innovation systems play the central role in countries' economic growth particularly supporting the innovation field and development. The question of global competitiveness of national innovation system requires to be considered on the level of elements of national innovation system and their linkages. Also the interconnections between actors of innovation systems of various countries play major role on the global level. The main results of NIS elements could be compared and shown using competent indicators such as Global Competitiveness Index and Global Innovation Index propose.

REFERENCES

1. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London : Pinter, 1987.
2. Lundvall B. (Ed.) National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Frances Pinter, 1992.
3. Patel P., Pavitt K. The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems // STI Review, № 14, OECD. – Paris, 1994.
4. Nelson, R. National Innovation Systems. A Comparative Analysis [Text] / R. Nelson. - USA: Oxford, 1993. Pp. 6-13
5. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization (2017): The Global Innovation Index 2017: Innovation Feeding the World. – Retrieved from http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf
6. World Bank data. – Retrieved from <https://data.worldbank.org/>
7. Kuhlman, S., & Arnold, E. (2001). RCN in the Norwegian research and innovation system. Background report #12, Evaluation of the Research Council of Norway
8. Управление инновационными процессами: [учеб.для образ.орг.высш.образ.] / А. А. Харин, А. В. Рождественский, И. Л. Коленский, А. А. Харин мл. – Москва-Берлин, 2016. – 471 с.
9. Global Competitiveness Index Report. – Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/>

EFFICIENCY OF INNOVATIVE COMBINATIONS OF RESEARCH METHODS IN ANALYZING INTERNATIONAL TRADE ISSUES (CASE OF GEORGIA)

¹PHD (Doctor of Economics) Mikaberidze Tamta,
²PHD (Doctors of Economics) Tavartkiladze Marine

Georgia, Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University;
¹Professor of Sulkhani-Saba Orbeliani University;
²Invited Lecturer

Abstract. Research of international economics and international trade issues in particular is especially important and relevant at the modern stage of globalization and trade liberalization.

Choosing a methodology is not an unconditionally rectilinear process.

Therefore, we set a goal to discourse based on knowledge transformation and practically apply new combinations of research methods, and discuss the obtained research results and conclusions with all stakeholders of international trade (state policy conductors, businessmen and exporters, researchers and international trade experts). To achieve this goal, we designated a task to determine identification of research methods and their combinations in order to assess the effect of the liberalization process on the international trade.

Consequently, therefore we made conclusions on how effective and result oriented was our attempt to synthesize the applied research methods as well as the relevancy of the research outcomes and findings.

Keywords: International trade, combination, research methods, survey, findings.

Introduction. Research of international economics and international trade issues in particular is especially important and relevant at the modern stage of globalization and trade liberalization. The agreement on the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) concluded between the European Union and Georgia has given a new impetus to this research.

In turbulent economic development conditions, as far as general project or research development is concerned, evaluation and comparison of the effect of various strategies on the research results should be made at the very beginning.

For researchers of economic issues, especially for persons engaged in studying-analyzing problems of international trade, it is very important to have access to detailed and reliable information and analyze its effect on the trade policy, in order to assess how correctly recommendations in the trade policy sphere being important for the country are made on the basis of the respective results. This becomes very necessary and important in the process of approbation and recognition of research results by the state policy makers, in the course of political dialogue or discussion, etc. At the same time, information and analysis are indispensable for inculcation of the measures to be taken.

Analysis of Georgia's foreign trade combinative research methods. Researchers and trade policy participants should have access to detailed and reliable information so that they could analyze the effect of this information at different stages of the trade policy implementation process. They often put a question whether the income obtained from trade exceeds trade expenses, which is mainly associated with distributional and other expenses originating from trade reformation. In this case, from economic point of view, advanced knowledge of international trade theory and policy is necessary, while empirically, experience in working with statistical databases is a precondition. A researcher should be able to analyze, rank and process statistical material as needed. Ways of application of analytical tools in practice, as well as the effect of data studying and processing on trade flows and economic welfare is also a major issue.

In evaluating the results of the given policy measures a researcher should decide which methodological approach complies best with the existing restrictions. At this stage a dialogue between researchers and politicians is vitally important, as to how, based on circumstances, researchers can assist politicians in determining topical issues and the respective methodology.

Choosing a methodology is not an unconditionally rectilinear process. We have to make a choice between descriptive statistics and modeled approaches, econometric evaluation and simulations, as well as ex ante and ex post approaches, quantitative and qualitative analysis, partial and general equilibrium.

There are no ready recipes for scientists as to what research method should be applied for a full-fledged analysis of a problem Oftentimes the subject to be researched determines the choice of methodology though the choice itself is liable to restrictions as well. First of all, the choice of methodology depends on time and resource it takes At the same time. Different methodological tools can be combined

around one issue. In most cases it is better to begin with descriptive statistical material which will give us an answer concerning the existing trade situation and the possibility to assess the sales markets. By means of descriptive statistics we can study the condition of the country's foreign trade and get answers to such questions as: (1) the volume of the country's trade turnover, (2) what the country trades in, (3) with whom it trades. As for the analysis of the effect of trade policy on welfare, here it is better to combine methodological approaches, for example, to assess the effect of tariff changes on prices econometrically, while the effect of price changes on households – by simulation.

We present you a concrete example having to do with combinative research methods, which reflects the issues related to Georgia's foreign trade structure, analyzing target markets and revealing future prospects, studying the problems resulting from trade policy changing in the process of opening market borders and the ways of their solving. For assessing changes in the structure of Georgia's export commodities and target markets, the extent and role of the country's engagement in foreign trade, and studying the similarity extent of the partner countries' export structure we applied indexes (intra-sectoral trade index, the so-called Grubel-Lloyd (GL) index with respect to all world markets according to SIT classifier at the single-digit and three-digit level, and the so-called Finger-Kreinin export structure similarity index (FK) according to 30 largest export commodities with partner countries). For this, first of all, we needed to find statistical information (which is related to big problems), work with the databases of the UN and WTO, find and process Georgian statistical materials, work with statistical series, and then calculate the index with the processed data applying the mathematical method.

Using our index research method we revealed similarity of Georgia's export structure to some of the developed and developing countries, on the basis of the index analysis and research results we made conclusions that on the way to economic integration with the European Union we can have a cooperation opportunity with developed and developing countries having more or less similar export structure (e.g. Spain, Romania, Armenia, US, Lithuania, etc.), in particular: possibility of cooperation with medium and small transnational corporations. Besides, there is a cooperation basis for complementary goods and technologies production with countries that are not the country's main partners.

As a result of studying-analyzing scientific works and investigations having to do with the researched issue, and the index study carried out with application of statistical methods, we can reveal basic trends and problems of the international trade, as well as priorities related to acquisition of new partners and development of new markets. However, with the purpose of checking the relevance of the tasks designated on the basis of the research, it is important to set up focus groups and discuss the theses set forth by us with the target audience. It is advisable to set up minimum 2 focus groups, each consisting of 6 persons. A question is set to a focus group and we listen to reasoned answers from its members, and on the basis of analysis of received answers we can draw up a detailed qualitative interview guide.

By our example, this kind of guide can include the following basic parts:

Complimentary section and designation of tasks. In the mentioned section it will be explained why and with what purpose the research is made, who makes the research, how long the meeting will last, why the conversation is recorded, indication concerning mutual data confidentiality (there will be no identification of their quotations, and they should not speak on these topics elsewhere), familiarization with interviewing rules, etc.

Information concerning the interviewer. For example, in case of our research, information on exporters and the mechanisms of their functioning on the market.

Detailed recommendations of the interviewed respondent. Setting several questions around the researched issue, sharing the subject's practical experience, identification of reasons for problems faced in work, designation of ways of overcoming problems/barriers and formulation of recommendations take place in the mentioned section.

It is advisable to conduct at least 15 detailed interviews. Interviews should be given the form of a document and arranged according to the topics, problems should be identified and recommendations for their solving should be worked out. Based on the aims of our research, the following tasks were determined:

1. Evaluation of the Georgian products exporting process;
2. Evaluation of signing of the free trade agreement.

A multi-aspect study of the issue will give us an opportunity to make the main quantitative component of the research more perfect. In view of this, the interviews were planned in various business sectors. Representatives of the following spheres took part in the research: water production company; hazelnut production factory; fir-tree seeds production company; juice production company; honey production company.

Selection of the companies was made taking into account the following criteria: A company made products locally and exported them; Export was made to the EU countries, the USA and/or Japan.

The respondents that took part in the qualitative research knew the exporting process and procedures related to it quite well, since they had been exporting their produce to various countries for

years. According to the majority's estimates, export of Georgian products is made without obstacles, so it turned out quite difficult for them to speak on the problems related to this process. However, individual issues being sensitive for Georgian business were revealed within the framework of the research:

- Exporting large volume cargo is associated with additional expenses;
- Unregulated activity of resellers, which particularly worries hazelnut producers;
- Double standards related to obtaining of certificates, shortage of the respective laboratories;
- Low Georgian products recognition;
- In Georgia there is no modern legislative and food products quality and safety standards monitoring system.

Since possessing a certain type of certificate is a very important factor for establishing relations between foreign trade partners, it was revealed by the study that in most cases partner companies required a certificate for receiving products. As for the concrete certificate type, it was ascertained that international partners, regardless of the country, mainly require certificates of origin or quality.

With the purpose of checking the results of the qualitative research we can draw up quite a large questionnaire concerning the researched issue and conduct a quantitative research. In our case the research was planned with the purpose of detailed analysis of non-tariff barriers and assessment of Georgian products exporting process. We asked for exporters databases from the National Statistics Office of Georgia, the Chamber of Commerce and the Ministry of Economy and Sustainable Development. After filtration of inaccuracies discovered in the base we got in touch with 360 companies. The research respondents were: exporting companies' directors, financial managers, accountants and responsible persons in the export sphere.

On the basis of the research conclusions were made as to how preferential regimes help small countries in reaching the developed countries' markets, what benefits inclusion in the scheme can bring, which can be expressed in increased trade indicator, greater investors' trust and assistance in formation of a more distinct legal environment, benefits for consumers – better products at lower prices, market development, positive effect on innovations (protection of intellectual property), the country's reformation, modernization, etc.

Based on the research, problems were revealed and recommendations were elaborated, among which the following is important: working out of export promotion measures; organization of economic agents training courses; elaboration of concrete measures for approximation to the developed countries' standards (ISO, IEC, CEN, CENELEC) on the basis of formation of purpose-oriented organizations. At the same time, recommendations were given concerning the possibility of effective application of preferential regimes.

Conclusions. Combination of the research methods selected by us gave us an opportunity to establish cause-and-effect relationship with respect to the problems existing in Georgia's trade and the ways of their solving, in particular:

- Desk research helped us to analyze the factors and conditions impeding growth and development of foreign trade;
- On this basis, as a result of index research we determined new commodity items and potential markets, which should promote growth in export and employment;
- By means of quantitative and qualitative research we defined the barriers (both tariff and non-tariff) emerged as a result of trade policy change in the process of development of new markets, and presented recommendations aimed at their overcoming.

Researchers of international trade issues, experts, state policy makers were familiarized with the obtained research results and recommendations, during the meetings it was unanimously stressed that such research is a convenient source for practitioners to familiarize themselves with foreign trade development tools, perfection of customs-tariff regulation tools in domestic trade and raising their efficiency, preparation of informative-consultative materials for entrepreneurs

Thus, on the basis of approbation of the obtained results we can conclude that the combination of research methods proposed by us is of an innovative character and provides for relevant identification of problems for further elaboration of recommendations aimed at their solving.

REFERENCES

1. Brown, D. K (1989), "Trade and welfare effect of the European Schemes of the generalized System of Preferences", *Economic department and Cultural Change*, Vol. 37, No.4.
2. Cirera, X., Foliano, F., & Gasiorek, M. (2011) „The impact of GSP Preferences on Developing Countries' Exports in the European Union: Bilateral Gravity Modelling at the Product Level. "University of Sussex: Working Paper Series 27

3. Grilli, E., Sassoan, E. (1990). Contemporary protectionism: what have we learned? In E. Grilli and E. Sasson (Eds.), *The new protectionist wave* (pp.168-178). London: Macmillan.
4. Grubel, Herbert G.; Lloyd, Peter J. (1975). *Intra-industry trade: the theory and measurement of international trade in differentiated products*. New York: Wiley
5. Helpman E.(1998) *The Structure of Foreign Trade*. NBER Working Paper No.6752.-Cambridge, Ma
6. Kreinin, M. E. and M. G. Plummer (2000). *Economic Integration and Development: Has Regionalism Delivered for Developing Countries?* (Cheltenham, Edward Elgar).
7. Krugman, P. (1980) "Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade". *American Economic Review*, vol. 70
8. Krugman P., *Intra-Industry Specialization and the Gains from Trade*. *Journal of Political Economy* - 1981. - No. 5.
9. Lancaster, K. (1980), *Intra-Industry Trade under Perfect Monopolistic Competition*. *Journal of International Economics*. Vol. 10. No2
10. Mikaberidze, T. (2016). *Intra-Industry Trade Trends of Georgia* (In Georgian Language). *Georgian Economics*, April (27). e-ISSN 1512-2980 Retrieved from: <http://geoeconomics.ge/?p=11180>
11. Mikaberidze T. (2016), *Neo Protectionist Activities in International Trade*. *Strategica International Academic Conference*. Bucharest, Romania. (ISI Citation - Web of Science Conference Proceedings Citation Index) (ISI Proceedings Tritonic (ISSN: 2392-702X; ISBN (E-book): 978-606-749-181- 4);
12. Mikaberidze, T. (2015), *New Forms and Trends of International Trade amid the Global Crisis*. *Strategica International Academic Conference*. Local Vs Global/Challenges of Integration into the World Economy. Bucharest. Romania. (Citation Index ISI - Thomson Reuters). Retrieved from: <http://strategica-conference.ro/previous-editions/2015-edition>
13. Mikaberidze, T. (2015). *The Role of Advanced International Trade Technologies for Small countries*. EU-SPRI - European Forum for Studies of Policies for Research and Innovation. Rome. Italy 14-15-16 Oct. Retrieved from: http://www.euspri-forum.eu/archives/ecc/ecc_october_2015/nieuw-categorien-1/
14. Papachashvili, N. (2017) *Developments in Model-Based Trade Policy Analysis*. *Model-Based Governance for Smart Organizational Future BSLab – SYDIC International Workshop*. Roma, Italy. Retrieved from: <http://bslab-symposium.net/BSLab-Svdic-2017/Book-Abstracts-BSLab-Svdic-2017-final.pdf>
15. Sachs, J. D., Warner, A. M. (1995). *Economic Reform and the Process of Global Integration*. *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 1, 1-118
16. Tavartkiladze, M. (2016) *Analytical Consideration of Non-tariff Barriers Related to Georgian Export to the EU Market*. *STRATEGICA International Academic Conference*, Bucharest, Romania. (Citation Index ISI - Thomson Reuters). Retrieved from: <http://strategica-conference.ro/wp-content/uploads/2016/01/Strategica-2015-Challenges-of-Integration-into-the-World-Economy.pdf>
17. Tavartkiladze, M. (2016) *Non-tariff barriers of Georgian Export*", *Journal Georgian Economics*, <http://geoeconomics.ge/s=თავაკლადე>
18. Tavartkiladze M. (2015) "Preferential Trade Regimes as Tools for Integrating Small Countries into the World Trading System (Case of Georgia)" *STRATEGICA International Academic Conference*. Bucharest, Romania. <http://strategica-conference.ro/wp-content/uploads/2016/01/Strategica-2015-Challenges-of-Integration-into-the-World-Economy.pdf>
19. Tavartkiladze M. (2015) "EU trade regimes and Prospects of their efficiency for small countries" *EU-SPRI Early Career Researcher Conferences (ECC)*, IRCRES Rome, Italy. Retrieved from http://www.euspri-forum.eu/archives/ecc/ecc_october_2015/nieuw-categorien-1/
20. Wacziarg R., Welch, K. H.(2003). *Trade Liberalization and Growth: New Evidence*. NBER Working Paper No. 10152, 1-90
21. *World tariff profiles* (2015). (2014). (2013). (2012). (2009). (2008). World Trade Organization. WTO
22. *A practical guide to Trade Policy Analysis* (2012), World Trade Organization. WTO ISBN: 978-92-870-382-8 <http://online-bookshop.wto.org>
23. World Trade Organization (2011) *News items*, *Economic Research and Analysis* https://www.wto.org/english/news_e/news11_e/rese_03oct11_e.htm
24. *A practical guide to Trade Policy Analysis* (2012), World Trade Organization. WTO ISBN: 978-92-870-382-8. <http://online-bookshop.wto.org>

ОРГАНІЗАЦІЙНА КОМПОНЕНТА МЕХАНІЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Базарна О. В.

Україна, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, аспірант

Abstract. The article defines the essence of the organizational component of the organizational and economic mechanism of regional management in housing and communal services. The model of the organizational component of the organizational and economic mechanism of regional management of housing and communal services is offered.

Keywords: organizational component, organizational and economic mechanism, model of organizational component.

Вступ. Одним з найважливіших завдань розвитку держави є забезпечення та підвищення рівня публічного управління галузями народного господарства. Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) – це багатогалузевий виробничо-технологічний комплекс і одна з основних галузей національної економіки.

Прикладні та методологічні аспекти подолання негативних тенденцій у житлово-комунальній сфері досліджено в працях вчених та практиків. Вагомий внесок у розробку цієї проблеми зробили Т. Качала [1], Р. Примуш [2].

У науковій літературі терміни «механізм управління», «механізми публічного управління» є широко вживаним, але зміст і структуру різні науковці і практики трактують по-різному. Концептуальні засади висвітлено в працях О. Оболенського [3, 4, 5] Питання загальних засад механізмів публічного управління опрацьовано на досить високому рівні, то питання щодо механізмів регіонального управління житлово-комунальним господарством є малодослідженим, майже не дослідженим.

Раніше не були досліджені складові механізму публічного управління в ЖКГ та їх моделі: організаційний механізм, економічний механізм, правовий, політичний, інформаційний механізм публічного управління ЖКГ, а також організаційно-економічний механізм регіонального галузевого управління (організаційна компонента механізму та економічна компонента механізму).

Поряд з цим потребують осмислення теоретичні і практичні аспекти публічного управління житлово-комунальним господарством, формування механізмів регіонального публічного управління житлово-комунального господарства у контексті проведення економічних та соціально-політичних реформ в країні.

Мета статті полягає у визначенні сутності організаційної компоненти, як складової організаційно-економічного механізму регіонального публічного управління житлово-комунальним господарством та сформуванню відповідну модель.

Результати дослідження. На сучасному етапі розвитку України вкрай необхідним є проведення ефективної та послідовної публічної політики щодо управління житлово-комунальною галуззю, в першу чергу, саме системи публічного управління житлово-комунальним господарством України, спрямованої на підвищення якості надання населенню житлово-комунальних послуг.

На процес її формування та розвитку, безумовно, впливають як внутрішні (кризовий стан економіки, нестабільність соціально-політичної системи держави), так і зовнішні (геополітичне середовище, глобалізаційні процеси, посилення конкуренції тощо).

Відповідно до сутності публічного управління, під публічним управлінням можна розуміти діяльність суб'єктів громадянського суспільства, заснована на засадах і принципах публічного впливу на суб'єкти і об'єкти управління з метою формування та реалізації цілей розвитку територіальних громад (держави, регіону та/або місцевої громади) та спрямована на задоволення їх потреб і підвищення рівня їх життя. З економічної точки зору це передбачає, в першу чергу, розвиток підприємницького середовища та стимулювання економічної активності.

Аналіз публікацій з проблем теоретичних засад публічного управління [3, 4, 5] не містить визначення публічного управління у сфері житлово-комунального господарства як не державному, так і на регіональному рівнях, механізмів публічного управління в житлово-

комунальному господарстві, механізмів регіонального управління житлово-комунальним господарством та інших необхідних складових сучасного понятійно-категоріального апарату у цій сфері.

Використовуючі основні ознаки поняття публічного управління, для сфери ЖКГ можна запропонувати таке визначення, а саме: *публічне управління у сфері житлово-комунального господарства* – діяльність суб'єктів і об'єктів управління (органів публічної влади, зацікавлених громадських і професійних, у тому числі й регіональних і місцевих об'єднань і фізичних осіб, а також матеріальних додатків (підприємств, установ і організації різних форм власності)) спрямована на забезпечення результативного та ефективного функціонування житлово-комунального господарства на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Суб'єктами регіонального публічного управління в житлово-комунальному господарстві являються:

- територіальні громади та інші об'єднання громадян;
- представницькі органи місцевого самоврядування (сільська, селищна, міська рада та виконавчі органи сільської, селищної, міської ради, районні та обласні ради) через відповідні комісії, відповідні структурні підрозділи, відповідних посадових осіб місцевого самоврядування з питань ЖКГ та суб'єкти громадянського суспільства;
- органи виконавчої влади (Рада міністрів АР Крим, обласна державна адміністрація, районна державна адміністрація) через відповідні комісії та підрозділи з питань житлово-комунального господарства.

Об'єктом регіонального публічного управління в житлово-комунальній сфері є житлово-комунальна галузь, яка представлена підприємствами різних форм власності, що займаються утриманням житлового фонду, благоустроєм населених пунктів (озеленення, освітлення, утримання комунальних пляжів, притулки для безпритульних тварин, утримання доріг, утримання кладовищ), підприємствами, що займаються сортуванням, вивозом, переробкою сміття, підприємства, що утримують полігони твердих побутових відходів, підприємствами, які надають послуги з теплопостачання, підприємствами, які надають послуги з водопостачання та водовідведення та процес взаємодії між собою та споживачами в процесі надання/виготовлення житлово-комунальних послуг.

Суб'єкти та об'єкти регіонального публічного управління в житлово-комунальній сфері знаходяться під впливами зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Аналіз літератури стосовно поняття «механізм публічного управління», «механізм державного управління», показує, що базовим елементом цих термінів є поняття самого механізму, які є різними за призначенням, конструкцією, а механізм управління є складною управлінською категорією. Класифікація механізмів державного управління включає поділ механізмів за функціональним призначенням та за суб'єктом управління.

У вітчизняній науковій літературі існують різні трактування терміну «механізм управління», «механізм держави», «державний механізм».

Існує узагальнене визначення, наведене О. Оболенським, що «Механізм сучасної держави – це просякнута єдиними, законодавчо закріпленими принципами, заснована на розподілі влади і наявності необхідних матеріальних додатків система органів державної влади та місцевого самоврядування, яка здійснює завдання і функції держави або забезпечує їх здійснення [3]. В свою чергу, Г. Одінцева вважає, що «механізм управління – це засіб вирішення суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети» [6].

Аналіз наукових публікацій з питання узагальнюючого визначення поняття «механізм публічного управління» [5, 7] і визначення «механізм публічного управління» певною сферою [5, 7] дозволяє запропонувати:

Механізм публічного управління в ЖКГ – сукупність зацікавлених суб'єктів громадянського суспільства і об'єктів ЖКГ та його супутньої інфраструктури, взаємодія і взаємовідношення яких мають характер взаємосприяння для задоволення потреб споживачів та надання якісних житлово-комунальних послуг шляхом застосування цілеспрямованих організаційних, економічних, правових, інформаційних методів, заходів, засобів, важелів, інструментів, стимулів впливу суб'єктів публічного управління ЖКГ на відповідні об'єкти.

Механізми регіонального публічного управління в сфері житлово-комунального господарства - це сукупність зацікавлених суб'єктів громадянського суспільства і об'єктів на регіональному рівні в житлово-комунальному господарстві та його супутньої інфраструктури,

взаємодія і взаємовідношення яких мають характер взаємосприяння для задоволення потреб споживачів та надання якісних житлово-комунальних послуг шляхом застосування цілеспрямованих організаційних, економічних, правових, інформаційних методів, заходів, засобів, важелів, інструментів, стимулів впливу суб'єктів публічного управління на регіональному рівні ЖКГ на відповідні об'єкти.

Механізм регіонального публічного управління ЖКГ має такі складові: організаційно-економічна, правова, інформаційна.

З урахуванням мети та завдання дамо визначення організаційно-економічному механізму регіонального публічного управління житлово-комунальним господарством, а саме: *організаційно-економічний механізм регіонального публічного управління в житлово-комунальному господарстві* – це система структурних та процесних компонентів, економічних методів, заходів, форм, засобів, важелів, інструментів, стимулів на регіональному рівні в сфері житлово-комунального господарства, за допомогою яких відбувається вплив суб'єктів на об'єкт та відбувається взаємодія в житлово-комунальному господарстві.

В результаті дослідження вперше запропонована модель організаційної компоненти організаційно-економічного механізму регіонального управління житлово-комунальним господарством (далі – Модель організаційної компоненти), яка представлена на рис. 1. Вона демонструє, як відбувається формування публічної політики на регіональному рівні влади та її перехід у державну політику через програмні документи на всіх рівнях влади. Складовими цієї моделі є, насамперед, суб'єкти в ЖКГ (суб'єкти громадянського суспільства, органи влади) та взаємовідносини між ними в ході формування цілей публічної політики для формування публічної політики в галузі житлово-комунального господарства для переходу у державну політику в галузі через програмні документи на різних рівнях влади.

Організація роботи представлена у вигляді зв'язків, які направлені на взаємодію, взаємосприяння з досягнення цілей по формуванню програм, проектів, планів та політик у галузі.

Регіональний рівень влади в сфері ЖКГ представлений обласним рівнем, рівень районний, міський або сільський чи селищний рівень. Модель організаційної компоненти розкриває яким чином формуються цілі публічної політики в житлово-комунальному господарстві на регіональному рівні та взагалі по країні під впливом органів державної влади. Розкриємо обласний рівень в Моделі організаційної компоненти: обласна рада (постійна комісія з питань житлово-комунального господарства), обласна державна адміністрація (управління з питань житлово-комунального господарства), Рада міністрів АР Крим (Міністерство регіонального розвитку і ЖКГ).

Районний рівень в Моделі представлений районною радою (постійна комісія з питань житлово-комунального господарства), районною державною адміністрацією через структурні підрозділи з питань ЖКГ, які здійснюють повноваження в сфері ЖКГ та опрацьовують пропозиції суб'єктів публічного управління в ЖКГ. Наступним рівнем в Моделі є органи місцевого самоврядування (сільська, селищна рада, Міська рада через постійні комісії з питань житлово-комунального господарства та виконавчі органи сільських, Селищних, Міських рад через управління житлово-комунального господарства). В Моделі також присутні підприємство-виробники, підприємства-виконавці житлово-комунальних послуг та підприємства з надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій, ОСББ, які ближче всіх інших знаходяться в зв'язку із мешканцями, населенням, отримувачами послуг та суб'єктами громадянського суспільства.

Пропозиції суб'єктів громадянського суспільства потрапляють до цих органів влади в процесі взаємодії між ними у вирішенні проблемних питань в житлово-комунальній галузі.

Показниками Моделі організаційної компоненти будуть кількість наданих пропозицій суб'єктами в галузі, кількість проведених заходів з питань ЖКГ (наради, круглі столи, конференції та інші форми), кількість нормативно-правових актів прийнятих в галузі ЖКГ.

Висновки.

1. Визначено організаційно-економічний механізм регіонального публічного управління в житлово-комунальному господарстві.

2. Визначено сутність організаційної компоненти, як складової організаційно-економічного механізму регіонального публічного управління у сфері житлово-комунального господарства.

3. Запропонована модель організаційної компоненти організаційно-економічного механізму регіонального управління житлово-комунальним господарством.

Перспективними темами подальших досліджень є:

1. Розроблення моделі економічної компоненти організаційно-економічного механізму регіонального публічного управління в житлово-комунальному господарстві.
2. Розроблення моделі правового механізму регіонального публічного управління в житлово-комунальному господарстві України.

Рис. 1. Модель організаційної компоненти організаційно-економічного механізму регіонального управління житлово-комунальним господарством

- формування цілей публічної політики;
- взаємовідносини;
- формування публічної політики та її перехід у державну політику через програмні документи на різних рівнях влади

ЛІТЕРАТУРА

1. Качала Т. М. Житлово-комунальне господарство в системі міського комплексу [Текст] / Т. М. Качала; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технолог. ун-т. – К.: Наукова думка, 2008. – 416 с.
2. Р. Б. Примуш, К. М. Гочачілов, В. В. Луцюк, Є. І. Шмиров, Т. В. Сікорська, О. А. Андрійчук, А. В. Рмах, В. Г. Гайковська, О. П. Галімова. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. Доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйко / К.: Ваіте, 2017. – 432 с.
3. Оболенський О. Ю. Публічне управління та адміністрування як міждисциплінарні напрями науки і освіти. Публічне управління та адміністрування: розвиток і впровадження : матеріали наук.-практ. Конф. вол. Учених за міжнар. Участю (Київ, 17 листопада 2016 р.) / (за наук. ред. В. С. Куйбіди, А. П. Савкова, С. К. Хаджирадевої, О. Ю. Оболенського). – Київ, НАДУ, 2016. 340 с.
4. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. Конф. За міжнар. Участю (Київ, 26 листоп. 2014р.) : у 2 т. / [за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського]. – К.: НАДУ, 2014. – Т.1. – 150 с.. (С.3 – 10).
5. Оболенський О. Ю. Розвиток суспільства та публічне управління. Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України, вип. 3/2013.
6. Державне управління і менеджмент : Навчальний посібник у таблицях і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін., За заг. ред. д-ра екон. Наук, проф. Г. С. Одінцової. – Харків : ХарРІДУ УАДУ, 2002. – 492 с.
7. Оболенський О. Ю., С. Лукін Публічне управління: публічна сфера, публічне право, і публічна політика – співвідношення понять. Державне управління та місцеве самоврядування. – Дніпропетровський регіональний інститут державного управління, вип 2 (17). 2013.

СУТНІСТЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОСЛУГ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

¹к. е. н. Данилюк І. В.,

²Дума Л. В.

Україна, м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет;

¹доцент кафедри економічної кібернетики та інформатики

[Orcid.org/0000-0002-5090-0926](https://orcid.org/0000-0002-5090-0926)

²викладач кафедри економічної кібернетики та інформатики

[Orcid.org/0000-0002-2388-270x](https://orcid.org/0000-0002-2388-270x)

Abstract. *In the days of economic insecurity, in the time of crisis, uncertainty, contradictory of working legislation, a lot of legal entities and individuals, entrepreneurs, become the participants of litigation for a variety of reasons, starting from administrative matters with supervisory agency, finishing with criminal matters of stealing and financial loss. Formation of the state governed by the rule of law, maintenance of legitimacy, reinforcement of law and order in Ukraine, predetermine reasonability and objective necessity to apply by law enforcement to the forensic expert report during the criminal and civil matters' considerations.*

System-oriented analysis of literature sources, dedicated to this topic, testifies that: there are still a lot of problems which are faced by both scientists and practitioners during the expert investigations, therefore the necessity to solve it or, at least, to decrease of their quantity arises.

Since forensic accounting expert report is appeared and on the all stages of its development, it was represented as solution for a various kinds of inquiries, herewith expert was considered as the scientific witness. Today entertaining different cases of economical crimes, judges, who don't have finance and economic education, deal with the conclusions of economic advisers with the respect and attention. According to the conclusion's results, judge accepts the selected decision, herewith conclusion is one of the kind of principal evidence. Value of conclusion also consists in argumentation of its refusal.

Forensic accounting expert report's appearance was practically justified by the call of time and necessity to help to the law enforcement in the process of investigation. It historically transforms from the form of control to the knowledge of accounting in the court process. For this reason, forensic expert reports' classification for theory and practice, especially forensic accounting expert report, has the particular value, because it helps to define the directionality of methodic and organizational provisions.

Keywords: *expert accountant, competence, responsibility eksperta accountant, classification, professional activity, expert's conclusion*

Постановка проблеми. В умовах нестабільної економіки, в час кризи, невизначеності, суперечливості чинного законодавства України, чимало юридичних та фізичних осіб, підприємців, становляться учасниками судового розгляду з різних приводів, починаючи від адміністративних спорів з контролюючими органами, закінчуючи кримінальними справами щодо розкрадання та нанесення матеріального збитку. Побудова правової держави, процес дотримання законності, зміцнення правопорядку в Україні зумовлює доцільність та об'єктивну необхідність застосування правоохоронними органами при розгляді кримінальних і цивільних справ судових експертиз [10, с.5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивченні та вирішенні проблемних питань, які стосуються судово-експертної діяльності зробили такі відомі вчені та практики, як: М. Ф. Базась, М. Т. Білуха, М. І. Камлик, М. Д. Корінько, Г. Г. Мумінова-Савіна, В. Д. Понікаров, О. Р. Росинська, В. С. Рудницький, Б. Ф. Усач, В. М. Шарманська та ін. Проведений системний аналіз літературних джерел, присвячений даній проблематиці свідчить про те, що існує ще досить багато спірних питань, з якими стикаються як науковці так і практики-експерти під час проведення експертних досліджень, тому виникає потреба у вирішенні їх або, принаймні, зменшенні їх кількості.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення сутності судово-експертної діяльності, висвітлення історії розвитку, розкриття класифікації послуг у сфері економічних досліджень, визначення основних проблем, що існують у професійній діяльності та напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. З моменту виникнення судово-бухгалтерської експертизи (Стародавній Єгипет) на всіх її етапах розвитку, вона була представлена як інструмент розв'язання різного роду розслідувань, а людина-експерт, вважалась науковим свідком. Розглядаючи сьогодні різні справи про економічні злочини, судді, не маючи фінансово-економічної освіти, з повагою та досить уважно ставляться до висновків експертів-економістів. За результатами висновку експерта суддя приймає певне рішення, а сам висновок є одним з видів центрального доказу. Цінність висновку ще і визначається тим, що непогодження з ним необхідно аргументувати.

Судово-експертна діяльність – це особливий вид діяльності, пов'язаний з проведенням експертних досліджень (надання висновків поза межами судочинства) і формуванням експертних об'єктивних та незалежних висновків для задоволення потреб певних споживачів (судово-слідчих органів, юридичних та фізичних осіб).

Посади експертів виникли у Вавилоні, останні підтверджували достовірність звітів про пожертвування, що були складені жрецем.

В епоху Луки Пачолі книги подвійної бухгалтерії використовувалися у суді з метою підтвердження достовірності даних обліку, а бухгалтери в той час виконували роль експерта. Вже тоді експерти були поділені на дві категорії, одні з них - *in testes* – незалежні збирачі доказів, а другі експерти - *boni instructores iudicis* – помічники суддів у прийнятті рішень.

У XIX та XX столітті, з виникненням та розповсюдженням посади контролера – аудитора, набуває визнання в суспільстві судово-бухгалтерська експертиза в Англії. В той час, після Кримської війни (1853 – 1656 роки), масово банкрутують підприємства, а шахрайства набули загрозливого розповсюдження. Тоді відомий німецький юрист Р. Ієринг зауважив, що всі війни разом взяті не завдали стільки збитків суспільству, скільки акціонерні товариства. Як наслідок, в Європі, починають створюватися інститути, що об'єднують бухгалтерів та аудиторів з метою проведення експертизи звітності та висловлення думки щодо її об'єктивності [4].

В Росії Петром I був затверджений документ «Краткое изображение процессов и судебных тяжб», завдяки якому в 1716 році використано висновок за результатами експертизи у суді стосовно підтвердження доказової сили письмового документу. Пізніше російські вчені А. Х. Гольмстен і Г. Ф. Шершеневич досліджували проблеми бухгалтерського обліку та облікової документації з юридичної точки зору. Що стосується проблематики судово-бухгалтерської експертизи, першим, хто її розглянув був Л. Є. Владиміров. Він виділяв два види експертів: наукові і ненаукові. Перші експерти формували та надавали мотивовані висновки, які практично визначали вирок, а ненаукові експерти виконували роль «довідкових свідків» [4].

Є. Ф. Буринський у 1903 році видає книгу «Судова експертиза документів», яка внесла вагомий внесок у розвиток цієї науки та в який він чітко виокремлює судово-бухгалтерську експертизу від інших видів експертиз.

І вже в кінці XIX на початку XX століття як бухгалтерський облік так і бухгалтерська експертиза набули широкого визнання у суспільстві. А відомий на той час юрист А. Ф. Коні дав таке визначення експертизі «...якщо експертиза зроблена зі знанням, якщо самі експерти є справжніми представниками своєї спеціальності, то експертизу треба прийняти і прислухатися до неї з увагою і повагою» [4].

Однак, справжнім творцем теорії і практики судово-бухгалтерської експертизи став видатний російський бухгалтер С. Ф. Іванов, який у 1913 році опублікував працю міжнародного значення під назвою «Бухгалтерська експертиза в судовому процесі», звідки бере початок судова бухгалтерія, яка існує і сьогодні.

Судово-бухгалтерська експертиза за роки становлення набувала різного змісту. З 1981 року її визнають як науку з її предметом, об'єктами, методами дослідження. Її ототожнювали з аудитом, контролем, ревізією, перевіркою. Виникнення експертизи було логічним, оскільки практично необхідно було розв'язувати проблемні питання, що стосувалися бухгалтерського обліку, аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, контролю.

На еволюцію розвитку судово-бухгалтерської експертизи, як визначає Р.А. Баширов, вплинули такі фактори:

- ускладнення господарської діяльності людей;
- виникнення необхідності обліку знярядь полювання, здобичі та її правильного розподілу між членами роду;
- використання даних обліку;

– облік і контроль при розв’язанні майнових спорів [1, с. 23].

На рисунку 1 відображені фактори впливу на становлення судово-бухгалтерської експертизи.

Отже, виникнення судово-бухгалтерської експертизи було практично обґрунтовано вимогою часу та необхідністю допомогти правоохоронним органам у процесі слідства. Вона історично трансформувалася з форми контролю у процес застосування знань з бухгалтерського обліку в судовий процес. Тому, класифікація судових експертиз для теорії і практики, особливо судово-бухгалтерської, має особливе значення, оскільки дозволяє визначити спрямованість методичного та організаційного забезпечення.

В експертних установах України проводяться різного виду експертизи, які передбачені Інструкцією про призначення та проведення судової експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10. 1998 року (останні зміни відбулися 27.07.2015 року).

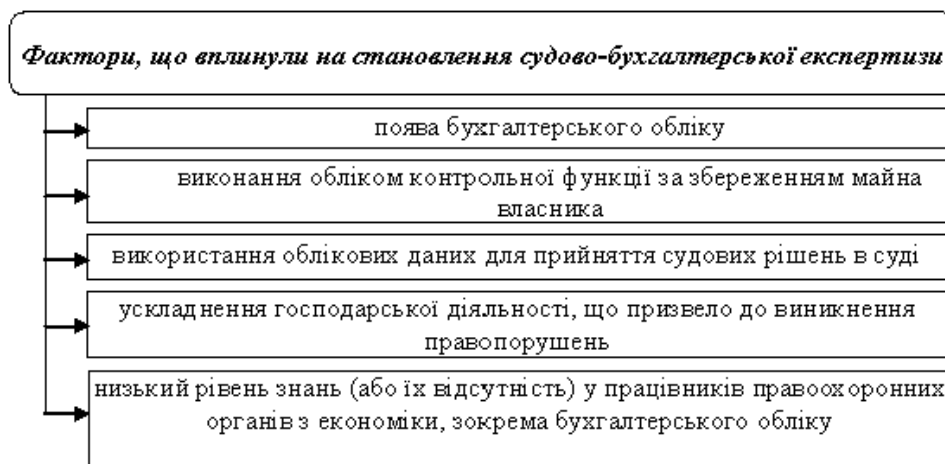

Рис. 1. Фактори впливу на становлення судово-бухгалтерської експертизи [7]

В широкому розумінні експертиза - це процедура дослідження і вирішення провідними спеціалістами певних галузей – експертами (від лат. Expertus – досвідчений) питань, що потребують спеціальних знань у науці, техніці, економіці [9, с. 11; 10, с. 5].

Законом України «Про судову експертизу» подано таке поняття судової експертизи – дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [3].

Що стосується судово-економічної експертизи – це процесуальна дія, спрямована на отримання певних доказів за допомогою процедур, використаних експертом із врахуванням його спеціальних знань з бухгалтерського обліку, оподаткування, фінансів, а також дослідження документів, облікових реєстрів, звітності, які містять фактичну інформацію, дані, події, що перебувають у впровадженні.

Визначимо найбільш актуальні завдання, які ставлять перед собою судово-економічні експерти, це:

- документальне підтвердження нарахування податків (зборів);
- встановлення сум заборгованостей при взаєморозрахунках між підприємствами (фізичними особами, банками);
- нарахування заробітної плати;
- різні спірні питання, що стосуються бухгалтерського та податкового обліку.

Класифікація (фр., англ. classification походить від лат. classis – клас і facio – роблю) є системою розподілення об’єктів (процесів, явищ) за класами (групами) відповідно до певних ознак. На практиці також вживають термін категоризація у значенні «розподілення об’єктів на категорії». Класифікація - це також дія (процес) за значенням дієслова класифікувати. В результаті класифікації утворюється хоча б один клас (група), принаймні з одним елементом, - можна визначити класифікацію як групування, утворення класів об’єктів, що до речі, ближче до етимології слова класифікація. [6]

В таблиці 1 розглянемо класифікацію експертиз, що визначені Інструкцією про призначення та проведення судової експертизи від 3 листопада 1998 року (ост. зміни 27.07.2015 року).

Таблиця 1. Основні види та підвиди судових експертиз [5]

Види експертиз	Підвиди судових експертиз
Криміналістична	почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртвмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна;
Інженерно-технічна	інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна;
Економічна	бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій;
Товарознавча	машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння
Експертиза у сфері інтелектуальної власності	літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності;
Психологічна	
Мистецтвознавча	
Екологічна	
Військова	

За своєю суттю та специфікою економічні дослідження є досить об'ємними й охоплюють ще декілька судово-експертних напрямів, зокрема:

- дослідження первинних бухгалтерських документів;
- дослідження документів податкового обліку та звітності;
- документів фінансово-кредитних операцій;

– визначення відповідності здійснених фінансово-господарських операцій вимогам чинного законодавства України.

Класифікація економічних досліджень за судово-експертними представлена рисунком 2.

Судова експертиза призначається коли необхідно використати спеціальні знання та зібрати фактичну доказову базу, що входить до предмета доказування. Якщо зібрані докази є суперечливими, суд може призначити судово-економічну експертизу з метою надання оцінки останнім.

Експертні економічні дослідження виконуються за дорученням правоохоронних органів, посадових осіб ДФС України, Державної виконавчої служби, а також на замовлення адвокатів, захисників, осіб, які самостійно захищають свої інтереси та їх представників, банківських установ, нотаріусів, страхових компаній, юридичних і фізичних осіб тощо.

Рис. 2. Класифікація економічних досліджень за судово-експертними напрямками

Результати експертних досліджень подаються у письмових висновках.

Підставою для проведення судової економічної експертизи є постанова, ухвала (процесуальний документ) або письмове звернення потерпілого (сторони захисту кримінального провадження), в якому обов'язково зазначають реквізити, окреслюють коло питань до експерта та об'єкти дослідження. Якщо ми говоримо про проведення експертного економічного дослідження, підставою є письмова заява юридичної (фізичної) особи зі зазначенням реквізитів, кола питань та об'єктів дослідження.

Економічна експертиза дає можливість оцінити якість проведених ревізій, встановити достовірність даних в первинних документах, облікових регістрах, формах фінансової звітності. Необхідність її викликана підтвердженням:

- правильності ведення розрахунків з організаціями контрагентами та визначення обсягу заборгованості;
- розрахунку розміру реального збитку та суми упущеної вигоди при порушенні договірних зобов'язань;
- оцінки правомірності застосованих правил бухгалтерського обліку (при застосуванні норм корпоративного права та законодавства про банкрутство) [2, с. 8].

Проводячи експертне економічне дослідження експерт, в залежності від компетенції та досвіду, а також певних обставин, може використовувати різні методи, прийоми дослідження.

При дослідженні документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності, як правило, основними методами дослідження є:

- метод документальної перевірки, зокрема: формальна (перевірка за формою), нормативна (відповідності норм, інструкцій, правил), хронологічна (контроль однотипних операцій у послідовності здійснення), арифметична (правильність розрахунків);
- метод зіставлення (взаємного контролю);
- метод моделювання документальних даних (заміна явища на аналог, модель, що містить риси оригіналу).

Якщо на підприємстві (в установі) бухгалтерський облік здійснюється з застосуванням інформаційних технологій (1С, SAP...), експерту необхідно роздрукувати регістри та засвідчити в установленому порядку.

Дослідження в рамках економічної експертизи ґрунтується на вивченні фактів господарської діяльності підприємства, процесі формування фінансових показників за результатами цієї діяльності, за проведеними операціями та правильністю їх відображення в обліку.

Розглянемо основні завдання, які необхідно вирішити при проведенні економічних досліджень за різними судово-експертними напрямками.

В якості об'єктів експертної економічної експертизи можуть бути використані: первинні документи, облікові регістри, звітність (фінансова, статистична), документи різних перевірок (акти ревізій, інших контрольних перевірок), внутрішньо-розпорядчі документи підприємства (установи)).

Зазначимо декілька вирішуваних питань, які можуть бути розглянуті експертом під час експертного дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності, зокрема:

- підтвердження документально встановленої суми нестачі грошових коштів у касі за актом інвентаризації та періодом, що перевіряється;
- підтвердження документальної нестачі товарно-матеріальних цінностей за актом інвентаризації у матеріально-відповідальній особі за певний період роботи на підприємстві у визначеному розмірі;
- підтвердження документальної нестачі основних засобів;

- підтвердження розміру безпідставно виплаченої, списаної заробітної плати з каси та засвідчення експертизою й висновками почеркознавчої експертизи невідповідності підписів осіб зазначених у платіжних документах особам, які отримали кошти;
- визначення та підтвердження обґрунтованості відшкодування витрат на відрядження;
- підтвердження документально необґрунтованого списання будівельних матеріалів, а також нарахування та виплата заробітної плати за фактично недовиконану роботу (завищений обсяг робіт) з урахуванням висновків інших експертиз;
- встановлення відповідності визначеним та задекларованим підприємством доходів за період, що зазначений первинними документами та вимогам Податкового кодексу України;
- підтвердження документально заявлених у позовних вимогах позивача розмір заборгованості за поставлені підприємству товарно-матеріальні цінності (виконані роботи) за договором та за певний період, з урахуванням висновків інших видів експертиз тощо.

До переліку питань, на які орієнтуються експерти при дослідженні документів економічної діяльності підприємств (організацій) належать:

- визначення основних економічних показників фінансово-господарської діяльності підприємства (платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, прибутковості);
- документальне підтвердження суми внеску у статутний капітал підприємства та визначення частки повернення при вибутті (звільненні) засновника;
- дослідження розміру збитку від необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати;
- дослідження динаміки розвитку та фінансового стану підприємства за певний період часу тощо.

До переліку вирішуваних питань при дослідженні документів про економічну діяльність підприємств і організацій відносять:

- розрахунок основних економічних показників фінансово-господарської діяльності підприємства на дату укладання (закінчення) договору;
- визначення фактів нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (установою) за бюджетною програмою;
- вивчення документально підтвердженого розрахунку пенсійних виплат громадянину за певний період, проведений установами Пенсійного фонду України;
- дослідження наявності ознак доведення (фіктивного, прихованого банкрутства) показників фінансово-господарської діяльності підприємства за певний період;
- виявлення документального підтвердження висновків актів перевірок стосовно наявності у підприємства заборгованості заробітної плати за певний період тощо.

Кредитні відносини останнім часом займають вагоме місце в нашому житті. Велика кількість юридичних та фізичних осіб змушені залучати позикові кошти (кредити) з метою розвитку виробництва, проведення різного роду операцій. Отже, на сьогодні - це самий затребуваний фінансовий продукт. При встановленні кредитних правовідносин виникають різного роду спори пов'язані з визнанням недійсних кредитних договорів, договорів іпотеки, оскарження істотних змін умов кредитних договорів, реструктуризації, проблемних кредитів, списання безнадійної заборгованості тощо [2, с. 9].

Метою експертизи кредитних правовідносин є встановлення порушень банком (позичальником законодавства) та умов кредитного договору, а тому, дослідження ґрунтується на аналізі документів кредитних операцій банку і клієнта (юридичні та фізичні особи).

В якості об'єктів дослідження виступають: кредитні договори та додаткові угоди до них; банківські виписки і підтверджуючі документи (квитанції про здійснення платежів).

До орієнтованого переліку вирішуваних питань при дослідженні документів фінансово-кредитних операцій можна віднести:

- підтвердження висновків актів перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документально оформлених операцій з надання кредиту установою банку, а також повноти нарахування та сплати відсотків за користування кредитами позичальником за кредитною угодою;
- встановлення відповідності переліку документів наданих банку підприємством на отримання кредитних коштів за кредитною угодою Положенню про кредитування;
- встановлення документального підтвердження вартості активів (майна) у підприємства (позичальника) наданого в заставу за кредитною угодою;
- підтвердження документального розміру збитків банку, що визначений в акті перевірки, в результаті необґрунтованої видачі або неповернення кредиту за угодою;

- підтвердження первинними документами нецільового використання кредитних коштів за угодами;
- дослідження операцій, пов'язаних з відрахування до страхового резерву відповідно до нормативів банком та документально зафіксованих дій тощо [2, с. 10].

Під час проведення експертизи фінансово-кредитних операцій додатково можуть бути використані бухгалтерські та податкові первинні документи.

Висновки. Судово-бухгалтерська експертиза є одним із засобів доведення істини, сприяє повному, всебічному, достовірному, об'єктивному дослідженню обставин справи, а також ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Проведення експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності дасть можливість визначити економічні показники фінансово-господарської діяльності підприємства та встановити відповідність фінансового обліку чинному законодавству України, а також виявити правопорушення (зловживання) на підприємстві. Експертиза економічної діяльності дає можливість здійснити перевірку документів бухгалтерського обліку, проаналізувати структуру (дати оцінку) активів, а також оцінити фінансовий стан та господарські операції пов'язані з діяльністю підприємства, виявити надлишки, зловживання і надати рекомендації щодо усунення виявлених правопорушень. Експертиза фінансово-кредитних операцій дає можливість виявити правопорушення між банком (позичальником) та умовами кредитного договору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баширов Р. А. Судебная бухгалтерия / Р. А. Баширов, И. В. Баширова. – Ростов н/Д: “Феникс”. Краснодар: Краснодарская академия МВД России, 2005. – 221 с.
2. Економічна експертиза в кредитних спорах: Вісник НІСЕ. № 4 від 12 травня 2015 р., 27 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.international-expert.com.ua
3. Закон України «Про судову експертизу» : Закон України (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
4. Історія розвитку судово-бухгалтерської експертизи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/students/4131-history-of-development-of-sudovo-bukhgalterskoy-examination.html>
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
6. Класифікація. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Панченко І. А. Етапи розвитку судово-бухгалтерської експертизи / І. А. Панченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23348.doc.htm
8. Принцип. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
9. Романів С. Р. Судово-бухгалтерська експертиза: теоретичний і практичний аспект: навчально-методичний комплекс. / Романів С. Р., Р. В. Романів, І. В. Данилюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 139 с.
10. Хомин П. Я. Організація судово-бухгалтерської експертизи в сільському господарстві [Текст]: навч. посіб. / П. Я. Хомин, Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТАНГ, 2002. – 207 с.

ОБ ОДНОЙ ЗАДАЧЕ ОПТИМАЛЬНОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ ФОНДОВОГО РЫНКА

кандидат физико-математических наук, доцент Лейла Мамедова

Азербайджан, Бакинский Государственный Университет,
факультет международных отношений и экономики, кафедра математической экономики

Abstract. The article analyzes the investment portfolio containing 3 shares from the American stock market. This analysis provides an opportunity to determine how to make an effective portfolio with less risk. Here, with the point of view of a rational investor, the goal of portfolio formation is to seek the required level of expected returns with a lower level of expected risk. And on the other hand, with the point of view of an aggressive investor to get as much revenue as possible with these combinations. The article takes into account the real data on financial instruments. The goal of portfolio formation is to achieve the required level of expected returns at a lower level of expected risk.

Keywords: correlation, risk, expected return, standard deviation, effective portfolio, Markowitz model

В данной статье решается задача построения оптимального портфеля акций для заданного уровня доходности. Для решения задачи были применены два метода: команда Поиск решений из прикладной программы Excel и метод множителей Лагранжа. Причем первый метод рассматривается для обоих случаев, когда короткие продажи акций разрешены и запрещены. Применение второго метода описывается только для случая возможности коротких продаж, так как условие неотрицательности переменных при использовании метода Лагранжа не соблюдается. Сравнение эффективности этих методов во всех случаях может быть выполнено сопоставлением конечных результатов управления портфелем. Одной из классических задач оптимизации портфеля является задача определения удельных весов каждой из этих бумаг. Пусть в портфеле инвестора имеется N видов акций. Необходимо решить, какой удельный вес должна иметь каждая из этих бумаг, чтобы инвестор мог получить желаемую доходность, а риск портфеля при этом сводился бы к минимуму. Как известно [1],[2], для решения данной задачи понадобятся ожидаемая доходность каждой из ценных бумаг и их матрица попарной ковариации. Вся задача сводится к минимизации дисперсии портфеля.

$$\sigma_p^2 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \theta_i \theta_j cov(r_i r_j) \quad (1)$$

При трех ограничивающих условиях:

1) ожидаемая доходность портфеля (r_p) равна:

$$\bar{r}_p = \sum_{i=1}^n \theta_i \bar{r}_i \quad (2)$$

где r_i - ожидаемая доходность i -й ценной бумаги, а θ_i - её удельный вес в портфеле.

2) сумма уд. весов всех активов равна единице:

$$\sum_{i=1}^n \theta_i = 1 \quad (3)$$

В данной работе мы рассматриваем некоторые задачи для численно-компьютерного расчета оптимальных портфелей акций. Так как рассматриваем акции трех компаний как Exxon Mobile, DuPont и International Paper за 2016 год. Цель задачи состоит в том, чтобы найти оптимальный удельный вес этих акции, применяя метод Гарри Марковица (1)-(3). Для того, чтобы определить ожидаемую доходность, нам понадобятся реальные доходности активов, которые мы хотели бы включить в портфель. Возьмем данные в процентах по Exxon Mobile, DuPont и International Paper за 2016 год. Срок инвестирования равен одному месяцу за 2016. [3]

Используя формулы (1), (2) и (3), составим модель для данного портфеля трех акций. Найти $\theta = (\theta_1, \theta_2, \theta_3)$

$$\sigma_p^2 = \theta_1^2 \sigma_1^2 + \theta_2^2 \sigma_2^2 + \theta_3^2 \sigma_3^2 + 2\theta_1 \theta_2 cov_{1,2} + 2\theta_1 \theta_3 cov_{1,3} + 2\theta_2 \theta_3 cov_{2,3} \rightarrow \min \quad (4)$$

$$\begin{cases} \theta_1 \bar{r}_1 + \theta_2 \bar{r}_2 + \theta_3 \bar{r}_3 = \bar{r}_p \\ \sum_i^3 \theta_i = 1 \\ \theta_i \geq 0.1 \quad i = \overline{1,3} \end{cases} \quad (5)$$

	A	B	C	D
1	месяц	Еххон Mob	DuPont	Int.Paper
2	Январь	3,36	15,44	4,56
3	Февраль	4,27	4,04	14,79
4	Март	5,83	4,12	5,46
5	Апрель	0,59	-0,88	-2,59
6	Май	5,30	-0,95	0,50
7	Июнь	-5,15	6,89	8,12
8	Июль	-1,98	0,58	5,83
9	Август	0,20	-3,81	-1,03
10	Сентябрь	-4,56	2,79	-6,15
11	Октябрь	4,80	6,97	8,21
12	Ноябрь	3,39	-0,30	8,88
13	Декабрь	-0,07	2,85	6,61

Рис. 1. Ежемесячный прирост за 2016 год

Для случая отсутствия дивидендных выплат коэффициент доходности можно определить по формуле

$$r = (P_1 - P_0) / P_0 \tag{5}$$

где P_0 – стоимость ценной бумаги в начальный период; P_1 – стоимость ценной бумаги в конце периода. [4]

Зная ежемесячные доходности, определим ожидаемую доходность каждого из активов. Для нахождения ожидаемой (средней) доходности Еххон Mobile, DuPont и International Paper нам понадобится следующая таблица:

	ЕХХОН МОБИЛ Е				ДУПОНТ				INT PAPER			
1	Доходности	частота	вероятности		Доходности	частота	вероятности		Доходности	частота	вероятности	
2	3,36	1,00	0,08	0,28	15,44	1,00	0,08	1,29	4,56	1,00	0,08	0,38
3	4,27	1,00	0,08	0,36	4,04	1,00	0,08	0,31	14,79	1,00	0,08	1,23
4	5,83	1,00	0,08	0,48	4,12	1,00	0,08	0,34	5,46	1,00	0,08	0,45
5	0,59	1,00	0,08	0,08	-0,88	1,00	0,08	-0,17	-2,59	1,00	0,08	-0,22
6	5,30	1,00	0,08	0,44	-0,95	1,00	0,08	-0,08	0,50	1,00	0,08	0,04
7	-5,15	1,00	0,08	-0,43	6,89	1,00	0,08	0,57	8,12	1,00	0,08	0,65
8	1,98	1,00	0,08	0,17	0,58	1,00	0,08	0,05	5,83	1,00	0,08	0,49
9	0,20	1,00	0,08	0,02	-3,81	1,00	0,08	-0,32	-1,03	1,00	0,08	-0,09
10	-4,56	1,00	0,08	-0,38	2,79	1,00	0,08	0,23	6,15	1,00	0,08	0,51
11	4,80	1,00	0,08	0,40	6,97	1,00	0,08	0,59	8,21	1,00	0,08	0,60
12	3,39	1,00	0,08	0,38	0,30	1,00	0,08	0,03	8,88	1,00	0,08	0,74
13	0,07	1,00	0,08	0,01	2,85	1,00	0,08	0,24	6,61	1,00	0,08	0,55
14	сумми	12,00	1,00	1,84	сумми	12,00	1,00	3,15	сумми	12,00	1,00	4,44

Рис. 2. Ожидаемые доходности

После определения значений ожидаемых доходностей активов, можно переходить к расчету рисков, которые определяются дисперсией и стандартными отклонениями, как мера разброса возможных исходов относительно ожидаемого значения. Следовательно, чем выше дисперсия, тем больше разброс, а значит и риск. Для расчета дисперсии выбирается следующая формула:

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n r_i - r_{\text{сред}}}{(n - 1)} \tag{6}$$

r_i – доходность актива, $r_{\text{сред}}$ - ожидаемая (средняя) доходность актива, n - число наблюдений.

Для вычисления среднее квадратическое отклонение, которое является квадратным корнем из дисперсии используется:

$$\sigma_p = \sqrt{\sigma^2} \tag{7}$$

Приведем пример расчета дисперсии и стандартного отклонения при помощи Excel на основе имеющихся данных Еххон Mobile, DuPont и International Paper пользуясь встроенными функциями ДИСП и СТАНДОТКЛОН [5].

В результате получим:

	EXXON MOBILE			DUPONT			INT. PAPER					
	доходность	частота	вероятность	доходность	частота	вероятность	доходность	частота	вероятность			
1	3,36	1,00	0,08	0,28	13,44	1,00	0,08	1,29	4,36	1,00	0,08	0,38
2	4,27	1,00	0,08	0,28	4,04	1,00	0,08	0,34	14,79	1,00	0,08	1,23
3	5,83	1,00	0,08	0,44	4,12	1,00	0,08	0,34	5,45	1,00	0,08	0,45
4	0,59	1,00	0,08	0,02	-0,38	1,00	0,08	-0,07	-2,29	1,00	0,08	-0,22
5	2,46	1,00	0,08	0,41	-0,39	1,00	0,08	-0,04	0,20	1,00	0,08	0,40
6	-1,13	1,00	0,08	-0,41	6,39	1,00	0,08	0,37	8,12	1,00	0,08	0,63
7	-1,63	1,00	0,08	-0,17	6,48	1,00	0,08	0,61	5,83	1,00	0,08	0,46
8	0,30	1,00	0,08	0,02	3,21	1,00	0,08	0,32	1,03	1,00	0,08	0,69
9	-4,56	1,00	0,08	-0,34	7,79	1,00	0,08	0,72	-6,13	1,00	0,08	-0,51
10	-4,36	1,00	0,08	0,40	6,97	1,00	0,08	0,58	3,21	1,00	0,08	0,60
11	1,32	1,00	0,08	0,28	-0,38	1,00	0,08	-0,02	8,68	1,00	0,08	0,74
12	-0,07	1,00	0,08	-0,01	3,82	1,00	0,08	0,24	9,61	1,00	0,08	0,52
13	сумма	12,00	1,00	1,33	сумма	12,00	1,00	3,15	сумма	12,00	1,00	4,43
14	Дисперсия			14,23				25,39				33,58
15	Стандартное отклонение			3,77				5,04				5,79

Рис. 3. Дисперсии и стандартные отклонения

Итоговые расчеты позволяют констатировать, что наименее рискованной бумагой является International Paper. Ожидаемая ежемесячная доходность 4.43 % при риске 5.79 %. А наиболее рискованной бумагой является DuPont. Необходимо отметить, что не всегда актив, имеющий наибольшее стандартного отклонение, является самым рискованным. Поэтому, прежде чем использовать стандартное отклонение в качестве меры относительного риска нужно рассчитать риск, приходящийся на единицу доходности при помощи коэффициента вариации. Этот показатель анализировать не будем, т.к. для формирования нашего портфеля он не обязателен.

Формулой для расчета ковариации примем следующую:

$$cov(\theta_i, \theta_j) = \frac{\sum_{i=1}^n (r_{\theta_i} - r_{\theta_{i,сред}}) \cdot (r_{\theta_j} - r_{\theta_{j,сред}})}{n - 1} \quad (8)$$

Где r_{θ_i} и r_{θ_j} – доходности активов θ_i и θ_j , $r_{\theta_{i,сред}}$ и $r_{\theta_{j,сред}}$ – ожидаемые (средние) доходности активов θ_i и θ_j , n – число наблюдений

Интерпретировать ковариацию, также как и дисперсию, довольно тяжело ввиду больших численных значений, поэтому практически всегда для измерения силы взаимосвязи между двумя активами используется коэффициент корреляции. [6]

Для расчета корреляции в среде EXCEL будем использовать следующую формулу:

$$\rho = \frac{cov(\theta_i, \theta_j)}{\sigma_{\theta_i} \cdot \sigma_{\theta_j}} \quad (9)$$

где $cov(\theta_i, \theta_j)$ – ковариация между активами θ_i и θ_j
в знаменателе – стандартные отклонения активов θ_i и θ_j

Приведем расчеты ковариации и корреляции при помощи Excel между бумагами Exxon Mobile, DuPont и International Paper, пользуясь встроенными функциями **КОВАР** и **КОРРЕЛ**.

	А	В	С	Д	Е	Г	Н	И	Ж
1	месяц	Exxon Mob	DuPont	Int.Paper					
2	Январь	3,36	13,44	4,36					
3	Февраль	4,27	4,04	14,79					
4	Март	5,83	4,12	5,46					
5	Апрель	0,59	-0,38	-2,29					
6	Май	5,10	-0,15	0,50					
7	Июнь	5,15	0,88	8,12					
8	Июль	-1,09	0,36	5,09					
9	Август	0,20	-3,81	-1,03					
10	Сентябрь	-4,56	2,79	-6,13					
11	Октябрь	4,80	6,97	8,21					
12	Ноябрь	3,33	0,30	8,88					
13	Декабрь	-0,07	2,05	6,67					
14									
15		Ковариации				Корреляции			
16		Exxon Mob	DuPont	Int.Paper		Exxon Mob	DuPont	Int.Paper	
17	Exxon Mob	13,05	1,93	1,03		1,00	0,09	0,35	
18	DuPont	1,03	23,46	8,89		0,09	1,00	0,33	
19	Int.Paper	1,03	8,89	30,78		0,35	0,33	1,00	

Рис. 4. Ковариации и Корреляции

Как видно из таблицы корреляции ежемесячные доходности наших активов за 2016 год являются положительно-коррелированы, что, конечно же, очень хорошо, однако включение в портфель положительно-коррелированных активов способно существенно снизить риск всего

портфеля. Обладая всеми теми данными, можно переходить к формированию портфеля и проблемам, связанными с этим. Теперь приступим к поиску оптимального портфеля. Согласно Марковицу, любой инвестор должен основывать свой выбор исключительно на ожидаемой доходности и стандартном отклонении при выборе портфеля. Таким образом, осуществив оценку различных комбинаций портфелей, он должен выбрать "лучший", исходя из соотношения ожидаемой доходности и стандартного отклонения этих портфелей. При этом соотношение доходность-риск портфеля остается обычным: чем выше доходность, тем выше риск. Также, прежде чем приступить к формированию портфеля, необходимо дать определение термину "эффективный портфель". *Эффективный портфель* - это портфель, который обеспечивает максимальную ожидаемую доходность для некоторого уровня риска, или минимальный уровень риска для некоторой ожидаемой доходности. В дальнейшем будем находить эффективные портфели в среде Excel в соответствии со вторым принципом - с минимальным уровнем риска для любой ожидаемой доходности. Для нахождения оптимального портфеля необходимо определить допустимое множество соотношений "риск-доход" для инвестора, которое достигается путем построения минимально-дисперсионной границы портфелей, т.е. границы, на которых лежат портфели с минимальным риском при заданной доходности.

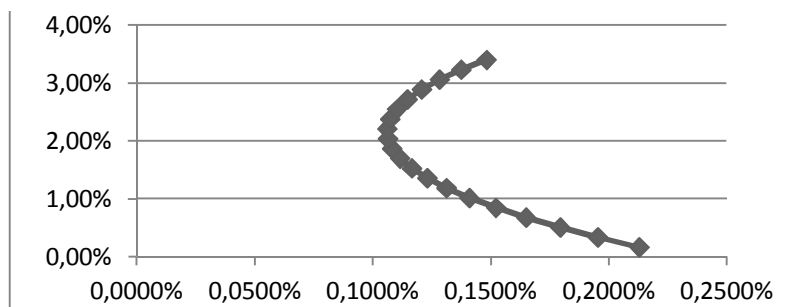

Рис. 5. Эффективная граница

На рисунке выше жирной линией отображена "эффективная граница", а большими точками отмечены возможные комбинации портфелей.

Эффективная граница - это граница, которая определяет эффективное множество портфелей. Портфели, лежащие слева от эффективной границы, применить нельзя, т.к. они не принадлежат допустимому множеству. Портфели, находящиеся справа (внутренние портфели) и ниже эффективной границы, являются неэффективными, т.к. существуют портфели, которые при данном уровне риска обеспечивают более высокую доходность, либо более низкий риск для данного уровня доходности.

Начнем с расчета ожидаемой доходности портфеля [6] [11] по формуле (2):

$$E(r_p) = \sum_{i=1}^n \theta_i E(r_i) \tag{10}$$

где θ_i – доля i-ой бумаги в портфеле:

$E(r_i)$ – ожидаемая доходность i-ой бумаги:

А затем определим дисперсию портфеля, в формуле которой используется двойное суммирование:

$$\sigma_p^2 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \theta_i \theta_j cov(r_i, r_j) \tag{11}$$

где σ_p^2 – дисперсия портфеля:

θ_i, θ_j – доли i-ой и j-ой бумаги в портфеле:

$cov(r_i, r_j)$ – ковариация доходностей бумаг i и j. [7]

И как следствие найдем стандартное отклонение портфеля, которое является квадратным корнем из дисперсии по формуле

$$\sigma_p = \sqrt{\sigma^2} \tag{12}$$

Рассчитаем ожидаемую доходность, дисперсию и стандартное отклонение средневзвешенного портфеля. Как видно из таблицы, для определения дисперсии портфеля нужно

просто просуммировать данные в ячейках B28-D28, а квадратный корень из значения ячейки C31 даст нам стандартное отклонение портфеля в ячейке C32. Произведение долей бумаг на их ожидаемую доходность даст нам ожидаемую доходность нашего портфеля, которая отражена в ячейке C33. Окончательный результат средневзвешенного портфеля представлен ниже.

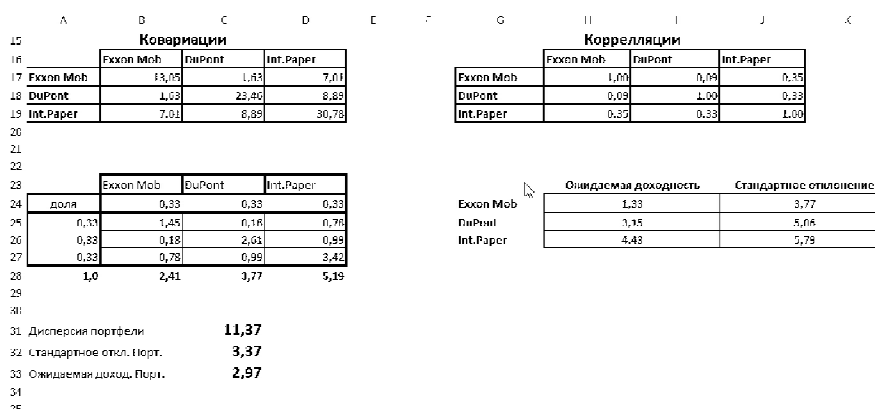

Рис. 6.

Средняя (ожидаемая) месячная доходность средневзвешенного портфеля 2,97 % при риске 3,37 %. Теперь можно применить тот самый второй принцип, о котором было написано выше, т.е. обеспечить минимальный риск при заданном уровне доходности. Для этого воспользуемся функцией «Поиск Решений» из меню «Сервис».[8]

Запускаем «Поиск решений», в пункте «Установить указанную ячейку» указываем ячейку C32, которую будем минимизировать за счет изменения долей бумаг в портфеле, т.е. варьированием значений в ячейках A25-A27. Далее надо добавить два условия, а именно:

- 1) сумма долей должна равняться 1, т.е. ячейка A28 = 1,
- 2) задать доходность, которая нас интересует, к примеру, доходность 2,97 % (ячейка A33), которая получилась при расчете средневзвешенного портфеля.

Так как мы запрещаем наличие "коротких" позиций по бумагам, в меню «Параметры» надо установить галочку «Неотрицательные значения». Вот так должно выглядеть:

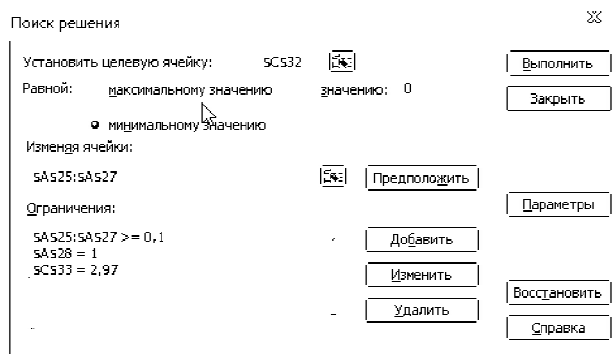

Рис. 7. Поиск решений

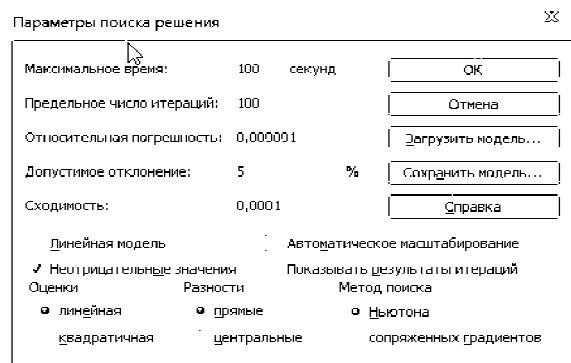

Рис. 8. Параметры поиска решений

В результате мы получим:

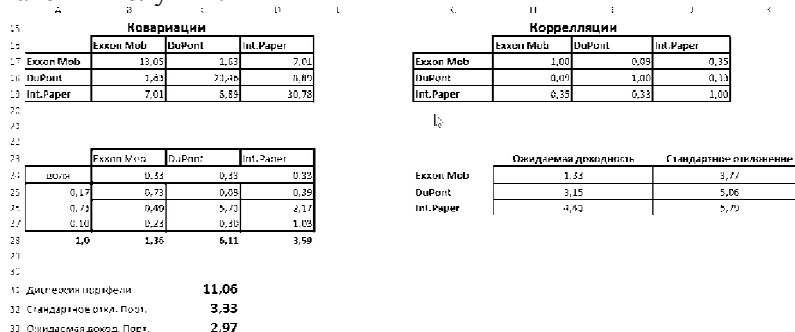

Рис. 9. Результат при «Поиске решений»

Итак, задав «Поиск решений» найти минимальное стандартное отклонение при заданной ожидаемой доходности в 33 % мы получили оптимальный портфель, состоящий на 17 % из Exxon Mobile, на 73 % из DuPont и на 10 % из Int.Paper. Несмотря на то, что уровень доходности тот же, что и при средневзвешенном портфеле, риск снизился.

Для случая, когда короткие продажи активов разрешены, аналитически эффективную границу и эффективный портфель можно найти с помощью метода множителей Лагранжа. Задача сводится к минимизации дисперсии портфеля [9] [10]:

$$\sigma_p^2 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \theta_i \theta_j cov_{ij} \quad (13)$$

При двух ограничивающих условиях:

1) ожидаемая доходность портфеля (r_p) равна:

$$\bar{r}_p = \sum_{i=1}^n \theta_i \bar{r}_i \quad (14)$$

2) сумма уд. весов всех активов равна единице:

$$\sum_{i=1}^n \theta_i = 1 \quad (15)$$

Искусственно создается и минимизируется функция Лагранжа в форме:

$$L = G + \lambda_1 C_1 + \lambda_2 C_2 \quad (16)$$

где L – функция Лагранжа;

G – целевая функция;

λ_1 и λ_2 – множители Лагранжа для первого и второго ограничений;

C_1, C_2 – первое и второе ограничения.

Целевая функция представлена функцией (13). Первое ограничение - равенством (14), второе - (15). В функцию Лагранжа первое, второе и третье ограничения включаем в следующей форме:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^3 \theta_i \bar{r}_i - \bar{r}_p = 0 \\ \sum_{i=1}^3 \theta_i - 1 = 0 \\ \theta_i \geq 0.1 \quad i = 1, 2, 3 \end{cases} \quad (17)$$

Стандартное отклонение доходности первой акции (в десятичных значениях) равно 3.77, второй – 5.06, третьей – 5.79. Ковариация доходностей первой и второй бумаг составляет – 1.63, первой и третьей – 7.01, второй и третьей – 8.89. Доходность первой бумаги (в десятичных значениях) составляет 1.33 единиц измерения, второй – 3.15, третьей – 4.43. Определить уд. веса бумаг в портфеле с доходностью 2.97.

В качестве целевой функции, подлежащей оптимизации, в этой задаче выступает функция:

$$F(\theta) = \theta_1^2 3,77^2 + \theta_2^2 5,06^2 + \theta_3^2 5,79^2 + 2\theta_1\theta_2 1.63 + 2\theta_1\theta_3 7,01 + 2\theta_2\theta_3 8,89 \quad (18)$$

Перепишем ограничение задачи в неявном виде:

$$\begin{cases} \varphi_1(\theta) = 2,97 - (1.33\theta_1 + 3.15\theta_2 + 4.43\theta_3) = 0 \\ \varphi_2(\theta) = 1 - (\theta_1 + \theta_2 + \theta_3) = 0 \\ \varphi_3(\theta) = 0.1 - (\theta_3) = 0 \end{cases} \quad (19)$$

Составим вспомогательную функцию Лагранжа. Так как в формуле (18) целевая функция не линейна. В таком случае следует применить метод Куна-Таккера [12] решая поставленную задачу:

$$L(\theta, \lambda, \mu) = \theta_1^2 3,77^2 + \theta_2^2 5,06^2 + \theta_3^2 5,79^2 + 2\theta_1\theta_2 1.63 + 2\theta_1\theta_3 7,01 + 2\theta_2\theta_3 8,89 + \lambda_1(2,97 - (1.33\theta_1 + 3.15\theta_2 + 4.43\theta_3)) + \lambda_2(1 - (\theta_1 + \theta_2 + \theta_3)) + \mu_3(0.1 - (\theta_3)) \quad (20)$$

Необходимым условием экстремума функции Лагранжа является равенство нулю ее частных производных по переменным и $\theta_i, i=1,2,3$ неопределенным множителям. Составим систему:

$$\left\{ \begin{array}{l} \frac{\partial L}{\partial \theta_1} = 28,46\theta_1 + 3,26\theta_2 + 14,02\theta_3 - 1,33\lambda_1 - \lambda_2 = 0 \\ \frac{\partial L}{\partial \theta_2} = 3,26\theta_1 + 51,18\theta_2 + 17,78\theta_3 - 3,15\lambda_1 - \lambda_2 = 0 \\ \frac{\partial L}{\partial \theta_3} = 14,02\theta_1 + 17,78\theta_2 + 67,16\theta_3 - 4,43\lambda_1 - \lambda_2 - \mu_3 = 0 \\ \frac{\partial L}{\partial \lambda_1} = 2,97 - (1,33\theta_1 + 3,15\theta_2 + 4,43\theta_3) = 0 \\ \frac{\partial L}{\partial \lambda_2} = 1 - (\theta_1 + \theta_2 + \theta_3) = 0 \\ \mu_3(0,1 - (\theta_3)) = 0, \mu_3 \geq 0 \end{array} \right. \quad (21)$$

Решим следующую систему уравнений:

$$\left\{ \begin{array}{l} 28,46\theta_1 + 3,26\theta_2 + 14,02\theta_3 - 1,33\lambda_1 - \lambda_2 = 0 \\ 3,26\theta_1 + 51,18\theta_2 + 17,78\theta_3 - 3,15\lambda_1 - \lambda_2 = 0 \\ 14,02\theta_1 + 17,78\theta_2 + 67,16\theta_3 - 4,43\lambda_1 - \lambda_2 - \mu_3 = 0 \\ 2,97 - (1,33\theta_1 + 3,15\theta_2 + 4,43\theta_3) = 0 \\ 1 - (\theta_1 + \theta_2 + \theta_3) = 0 \\ \mu_3(0,1 - (\theta_3)) = 0, \mu_3 \geq 0 \end{array} \right. \quad (22)$$

Решая систему уравнений (22) методом обратной матрицы в итоге получим:

$$\theta_1 = 0,1692 \text{ или } 16,92 \%$$

$$\theta_2 = 0,7308 \text{ или } 73,08 \%$$

$$\theta_3 = 0,10 \text{ или } 10 \%$$

Найденные результаты полностью совпадают с технологическим решением.

Из проведенного исследования было отмечено, что модель Марковица обладает целым рядом достоинств для своего использования. Одним из главных преимуществ модели является то, что она не основана на предпосылках о нормальном распределении доходностей акций. Более того, из-за отсутствия необходимости расчета ковариационной матрицы, расчет оптимального портфеля по модели Марковица значительно упрощается и является более устойчивым к начальным данным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фабозци Ф. Управление инвестициями: Пер. с англ. М.: Инфра-М, 2000, XXVIII, с. 82-87.
2. Шарп У., Александр Г., Бейли Дж. Инвестиции: Пер. с англ. М.: Инфра-М, 2007, XII, с. 195-199
3. <https://www.finam.ru/>
4. Четьркин Е. М. Финансовая Математика: учебник/ Российская Академия Народного Хозяйства и Государственной Службы при Президенте Российской Федерации / 10-е издание / стр. 170-171
5. Чистов Д. В. Экономическая информатика. Учебное пособие. – М.: КОНКУРС. 2010 / стр. 250.
6. Оруджев Э. Г., Мирзоева А. Р. Оптимизация структуры портфеля акций. Вак Университети Хэбэрлэри №1. 2012
7. Аньшин В. М. Инвестиционный анализ: Учебно-практическое пособие / 3-ое издание / стр. 65
8. Мищенко А. В. Методы управления инвестициями в логистических системах: Учебное пособие. – М.: ИНФРА – М, 2009./ стр. 235-236
9. Савиных В. Н. Математическое моделирование производственного и финансового менеджмента: Учебное пособие – М.: КОНКУРС, 2009./ стр. 168
10. Буренин А. Н. Управление портфелем ценных бумаг. Москва – 2008.
11. Оруджев Э. Г., Мамедова Л. М. Количественно-информативная поддержка принятия управленческих решений одной задачи портфельных инвестиции. Математика, статистика и информационные технологии. Тверь 2015. Стр. 98-104
12. Писарук Н. Н. Исследование операций. БГУ. Минск – 2015 / стр. 21.

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

¹д. э. н., профессор Майдырова А. Б.,
²Саналиева Л. К.

Казахстан,

¹г. Астана, ЕНУ им. Л. Гумилева, зав. кафедрой «Экономика и предпринимательство»;
²г. Павлодар, Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, докторант

Abstract. *The article presents the developments on forming the information economy. Defined criteria attributes of the information economy and presents the data for Kazakhstan. The modern world community is entering a qualitatively new state. Globalization and interdependence open new opportunities for economic development, technological progress, including the development of information technologies and information systems. The initial prerequisite for the classification of the historical maturity of human society is the information criterion, conditioned by the level of organization in it of scientific knowledge and information.*

Keywords: *Information, information and communication technology media, human society, scientific knowledge and information.*

Введение. Современное мировое сообщество вступает в качественно новое состояние «эпохи Четвертой промышленной революции, эру глубоких и стремительных изменений: технологических, экономических и социальных. Новый технологический уклад кардинально меняет то, как мы работаем, реализуем свои гражданские права, воспитываем детей» [1]. Глобализация и взаимозависимость открывают новые возможности для развития экономики, технического прогресса, включая развитие информационных технологий и информационных систем. Исходной предпосылкой классификации исторической зрелости человеческого общества является информационный критерий, обусловленный уровнем организации в нем научного знания и информации. Создание всеобъемлющей интеллектуально-информационной системы вызывает переплетение и сращивание рыночных и непосредственно общественных связей и отношений. Переход к новому, человеческому измерению жизни общества, предполагает постановку человека как производителя и потребителя в центр всего социально-экономического механизма. Поэтому в условиях развития информационного общества и социально ориентированной рыночной экономики формируется новая модель развития человека, которая предполагает отведение особой роли в экономическом росте субъекту. Поэтому целью представленной статьи является описать влияние процесса информатизации на инновационность экономики.

Результаты исследования. Постиндустриальная экономика является основанием, условием для формирования инновационной экономики. Постиндустриальная экономика, основанная на добыче и переработке ограниченных ресурсов, уступает место информационной экономике, хотя в ее рамках происходит научно – технический прогресс, разработка и расширенное использование новых технологий, максимизация объема новой информации и минимизация числа традиционных факторов в производстве, распределении, обмене и потреблении товаров и услуг. Формируются иные цели экономического роста, вносятся кардинальные коррективы в его механизм. Вырисовываются контуры нового информационного типа экономического роста, характеризующегося тем, что в результате дифференцированного увеличения информационных ресурсов доля традиционных ресурсов уменьшается. Происходит фактическое превращение информации в основной ресурс хозяйственной деятельности. В этих условиях производство и переработка информации становится основным содержанием человеческого труда, и объемы информации в производственных и финансовых процессах стремительно растут.

При этом имеется в виду, что информация и знания, понимаемые не просто как субстанция, воплощенная в средствах производства или производственных процессах (технологиях), а как непосредственная производительная сила, становятся важнейшими ресурсами современного хозяйства. Производящие знания и информационные продукты отрасли, согласно традиционной иерархии, относимые к «четвертичному» или «пятеричному» секторам экономики, на деле становятся первичным сектором, поставляющим всей экономике

наиболее важный ресурс современного производства. Характерно в этом отношении высказывание Дж. Нейсбита: «Хотя мы продолжаем думать, что живем в индустриальном обществе, мы фактически перешли к экономике, основанной на создании и распределении информации» [2, с.1].

Информация, уже сегодня пронизывающая все сферы жизни, превращается в основу экономического роста, составляет суть и является движущей силой передовых технологий. Оттесняя традиционные факторы производства, информационные ресурсы во все возрастающей степени оказывают влияние на рост и эффективность экономики, на сдвиги в занятости, на положение человека в социально-экономической системе.

Признавая необходимость знания, основанного на информации, прежде всего научного, для жизнедеятельности любого общества, Д. Белл отмечает их особый характер на постиндустриальной стадии развития: «Важнейшее значение приобретает теоретическое знание, предполагающее первенство теории над эмпиризмом и кодификацию информации в абстрактных системах символов, которые могут использоваться для интерпретации различных сфер опыта.» [3, с.25].

Знания и информация становятся главным, неисчерпаемым, воспроизводимым ресурсом. Информация является общественным благом и характеризуется всеми свойствами, ей присущими, а именно, не конкурентоспособностью и не исключительностью для ограниченного круга потребителей. Это обеспечивает быстрый рост информационных ресурсов, изменяет облик общества.

С другой стороны, важный аспект проблемы усиления роли информации в обществе заключается в том, что ее усвоение требует интеллектуальных усилий и природных способностей, в связи с чем это «общественное благо» доступно не всем, а лишь ограниченной части общества. Иными словами, по О. Антипиной и В. Иноземцеву, особенностью информационного продукта оказывается избирательность [4, с.353]. Поэтому экономически ориентированный человек, являясь человеком творческим, обладающим развитым интеллектом, способным осмысливать огромный поток информации, использует ее для продуцирования нового знания.

Ключевыми составляющими в информационной экономике являются сети, процессы и потоки. Информационная экономика основывается на генерации потоков и управлении ими. Бурный рост информационных потоков приобрел, формы и масштабы, не имеющие прецедента в истории. В настоящее время, в Казахстане действует такая эмпирическая зависимость: объемы информационных потоков, передаваемые средствами связи, возрастают пропорционально квадрату роста экономического потенциала страны. Программы, направленные на приоритетное развитие интеллектуальных национальных ресурсов и на совершенствование технологий в разных сферах жизнеобеспечения – политически важная стратегия. Центральная роль теоретического знания в таком обществе определяет положение ученого как центральной фигуры такого общества. Помимо базовых знаний и постоянного его обновления современный работник в Казахстане должен уметь продуктивно использовать информационные ресурсы. Сегодня от него требуется умение творчески мыслить и постоянно совершенствовать знания. Следовательно, нужно перейти от концепции функциональной подготовки к концепции развития личности, суть которого заключается не только в смене приоритетов: от государственного заказа на подготовку специалистов к удовлетворению потребностей личности. Новая концепция предусматривает индивидуализированный характер образования, который позволит учитывать возможности каждого конкретного человека и способствовать его самореализации и развитию.

С возрастающей ролью знания как источника инноваций в различных областях деятельности связано изменение понятия услуги. В сферу услуг, помимо традиционных услуг здравоохранения и образования, включается часть исследовательской и управленческой деятельности. Распространение образовательных и интеллектуальных институтов станет главной заботой общества. Возникнет новая элита, основанная на квалификации, получаемой индивидами благодаря образованию, а не по наследованию или политической позиции.

В работе «Социальные рамки информационного общества» Д. Белл подчеркивает решающее значение для экономической и социальной жизни, для способов производства знания, становление нового социального уклада, зиждущегося на телекоммуникациях [5, с.45].

С этих позиций не только нужен, но и неизбежен новый подход к экономике, который рассматривал бы информацию и знания в качестве решающих факторов постиндустриального общества, подобно труду и капиталу.

Подтверждение идей Д. Белла можно найти у Т. Стоуньера, по мнению которого «в постиндустриальном обществе национальные информационные ресурсы суть его основная экономическая ценность, его самый большой потенциальный источник богатства» [6, с.300].

В целом, во всех концепциях инновационного общества, подчеркивается определяющая роль информации в экономической и социальной сферах. Отличный подход демонстрирует М. Кастельс, предлагая свою концепцию «информационного общества» [7]. По его мнению, информация и обмен ею сопровождали развитие цивилизации на протяжении всей истории человечества и имели критическую важность во всех обществах. В то же время зарождающееся «информационное общество» строится таким образом, что «генерирование, обработка и передача информации стали фундаментальными источниками производительности и власти» [8, с.42-43]. Ключевыми чертами информационного общества являются его сетевая структура и развитие в русле процессов глобализации, затрагивающих все регионы мировой экономики. Выделение этих характеристик как ключевых делает концепцию М. Кастельса наиболее соответствующей современному этапу развития.

Определить инновационное общество можно и путем описания набора характеристик, который меняется в зависимости от уровня теоретического осмысления и стадий практического развития, но такое определение будет носить описательный характер. Более того, отдельные проявления черт информационного общества могут встречаться на предшествующих стадиях развития. Также информационное общество можно определить с точки зрения хронологии, например, как постиндустриальное, однако такой подход мало, что дает для понимания сути явления. Наиболее продуктивным, на наш взгляд, может стать комплексный подход, а именно выделение наиболее значимых характеристик и критериев отличия инновационного общества от индустриального.

Таким образом, основные признаки инновационного общества можно определить в следующем виде:

1. Самовозрастание капитала заменяется самовозрастанием информации, совместное пользование которых приводит к появлению новых социальных и экономических отношений.

2. Формирование единого мирового и национальных информационных пространств. Информационные виды деятельности выходят за рамки национальных границ, а национальные экономики должны рассматриваться как элементы глобальных систем.

3. Становление и в последующем доминирование в экономике стран, наиболее продвинувшихся на пути к информационному обществу, новых технологических укладов. Научное знание становится определяющим фактором развития общества в целом, и экономики - в частности.

4. Создание рынка информации и знаний, фактическое удовлетворение потребностей общества в информационных продуктах и услугах.

5. Возрастание роли инфраструктуры в системе общественного производства.

6. Все более полное удовлетворение потребностей общества в информационных продуктах и услугах.

7. Повышение уровня образования, научно-технического и культурного развития за счет расширения возможностей системы информационного обмена на международном, национальном, региональном уровнях, и соответственно этому - повышение квалификации, профессионализма и способности к творчеству как важнейших характеристик труда. Уровень знаний становится определяющим фактором социальной дифференциации, деление на богатых и бедных связываются с возможностью доступа к информации.

8. Повышение значимости проблем обеспечения информационной безопасности личности, общества и государства, создание эффективной системы обеспечения прав граждан и социальных институтов на свободное получение, распространение и использование информации.

9. Становление и в последующем доминирование в экономике новых технологических приложений, базирующихся на массовом использовании информационно-коммуникационных технологий: телеработа, телемастера, телебанкинг, телеобучение и пр.

Критериями, (по У. Дайзарду) [9, с.343] отличающим информационное общество от предшествующих стадий развития, может быть сфера занятости трудоспособного населения, разработка стратегии рынка информационно-коммуникационных технологий в отношении подготовки населения компьютерной грамотности.

Для разработки стратегии рынка информационно – коммуникационных технологий (ИКТ) в отношении подготовки населения в РК, Агентством информатизации Республики

Казахстан был проведен мониторинг в городах Алматы, Астана и областных центрах: по количеству учебных центров на 100 тыс. человек лидируют города Усть-Каменогорск, Костанай и Жезказган. В Талдыкоргане, Кокшетау, Караганде на 100 тыс. человек населения приходится 17 центров компьютерной грамотности. По состоянию на 1 декабря 2016 г. в городах Павлодаре, Уральске, Атырау создано около 10 центров повышения компьютерной грамотности. [10, с.74]. В среднем по Казахстану наличие центров компьютерной грамотности составляет 14 единиц на 100 тыс. человек. Казахстан значительно отстает от России по количеству таких центров. Наиболее высокие показатели по количеству центров компьютерной грамотности наблюдается в северных областях Казахстана – 14 единиц на 100 тыс. человек; наиболее низкий уровень наблюдается в западных областях около 8-х единиц на 100 тыс. человек населения. [10, с.75]. В Республике Казахстан, общие затраты за период 2015-2017 гг. на подготовку 15233259 человек составили около 11,4 млрд. тенге. [10, с.80].

В Казахстане, под влиянием цифровой экономики трансформируются все сферы жизнедеятельности: производство, труд, занятость, управление, образование, культура и быт, т.к. практика показывает - это положительно влияют на производительность труда, когда ее распространение достигает 50 % в той сфере, где она может использоваться.

Цифровизация в разных странах происходит по программам построения информационного общества, с явными приоритетами раскрытия возможностей использования новых цифровых технологий в социальных целях. Несмотря на это, о развитости инновационного общества даже в развитых странах говорить преждевременно, поэтому в этих странах с учетом имеющихся результатов, сегодня ставятся новые задачи развития.

Программы европейских государств имеют четко выраженную социально-экономическую направленность, при которой главным является человек и его ценности. Казахская и российская программы выражают интересы людей через интересы государства. Особое внимание в казахской программе уделено развитию человеческого капитала в лице подрастающего поколения. Казахская программа информатизации экономики разработана в контексте стратегических задач индустриально - инновационного развития, где особое место занимают проблемы продуцирования информации в знания. Вместе с тем, в настоящее время, формирование информационной среды в Казахстане не завершено: отдельные элементы, составляющие в совокупности информационное общество, не сложились в целостную систему. Отсутствует единство главных компонентов: информационных ресурсов и информационной инфраструктуры (организационных структур и средств информационного взаимодействия). Образовавшийся информационный сектор пока не исследован в полной мере из-за отсутствия полной статистической отчетности. К тому же, как российская, так и казахская программы ориентированы на длительный срок.

Выводы. По результатам анализа, казахской программы, можно предположить, что основными направлениями формирования в информационной среды в инновационной экономике в республике являются:

- создание законодательной и нормативно-правовой базы государственного регулирования деятельности средств массовой информации, включая отмену цензуры;
- появление рынка информационных услуг;
- рост обеспеченности компьютерной техникой государственных и частных учреждений, населения;
- развитие конкуренции государственных и негосударственных средств массовой информации; определение ориентиров государственной политики;
- разработка целостного видения проблем по созданию единого информационного (цифрового) пространства.

Информационно-технологическое обеспечение сферы образования в Казахстане является одним из приоритетов реформирования. Ключевая идея действий строилась на признании необходимости совмещения двух направлений: внедрения цифровых технологий, электронных средств и опережающей подготовки кадров. Исходя из этого, в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» создаются программы информатизации каждой области республики с учетом ее специфики и состояния информатизации, вплоть до отдаленных районов; создаются условия для проведения исследований в области инновационных технологий; совершенствование законодательной базы направленной на стимулирование инвестиционной деятельности в сферу науки и инноваций. При этом, в качестве цели информатизации должно быть поставлено полное удовлетворение

информационных потребностей общества во всех сферах деятельности, улучшение условий жизни населения, повышение эффективности производства, содействие стабилизации социально-политических отношений в государстве на основе внедрения средств цифровой техники и коммуникаций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции»// <http://www.akorda.kz>
2. Naisbit J. Megatrends The new directions Transforming our lives.- N.Y.-1982.-P.1.
3. Masuda Y.The information Society as Postindustrial Society.- Wash.: World Future Soc., 1983.- P.236.
4. Антипина О., Иноземцев В. Диалектика стоимости в постиндустриальном обществе // МЭиМО.- 1998.- №5.- С.353.
5. Bell D.The Social Framework of the Information Society.- Oxford,1980.- P.45.
6. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе / Под редакцией П.С. Гуревича.- М., 1986.- С. 393.
7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура.- М., 2000.- 606 с.
8. Баталов Э. Я. О книге Э. Тоффлера «Третья волна» // США: экономика, политика, идеология.- 1982.- №7.- С.34-39.
9. Дайзард У. Наступление информационного века // Новая технократическая волна на Западе / Под ред. П. С. Гуревича.- М., 1986.- 343 с.
10. Отчет о результатах обследования состояния информатизации системы образования и определения уровня компьютерной квалификации граждан РК и предпосылок его качественного повышения.- Астана, 2017.- 120 с.

ВИБІР СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ І РИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Парфентьєва О. Г.

Україна, Київ, Національний транспортний університет

Abstract. Development of enterprise comes true on principles of corresponding strategy that is base on potential of development.

One of major strategies in relation to the increase of competitiveness of firm on markets, there is strategy of development. One of obligatory conditions of forming of strategy of development there is potential of development of firm.

The management of development processes in organization is not limited to only the choice of strategy of development. Top management it must direct effort on that, to provide realization of the chosen strategy. It in large part depends on potential of development of organization, that is determined by the state of her internal environment.

The choice of strategy of development depends on many factors, among that prevailing are potential of development and market potential that depends on demand on the products (services) of motor transport enterprise.

Keywords: strategy, development, enterprise, potential, market potential, potential of development.

Вступ. Стратегія в загальному вигляді – це пошук найбільш результативних варіантів вводу в дію ресурсів (капіталу, робочої сили) в відповідності з головними цілями підприємства і з врахуванням ситуації на ринку, як в даний момент, так і очікуваної в майбутньому. Стратегія передбачає розробку обґрунтованих дій і правил (програм, проектів) досягнення наміченої мети, в яких повинні бути враховані науково – технічний потенціал підприємства і його ринково – збутові можливості [1].

Розробка стратегій на підприємстві входить в прерогативу вищих ешелонів управління і основана на вирішенні наступного комплексу завдань: розробка стратегічної мети; оцінка можливостей і ресурсів підприємства для її реалізації; аналіз тенденцій в маркетинговій діяльності і в науково – технічній сфері; визначення стратегій з вибором альтернатив; підготовка детальних оперативних планів, програм, проектів і бюджетів; оцінка діяльності підприємства (окремої стратегічної ланки) на основі певних критеріїв з врахуванням встановленої мети і планів [1].

Результати дослідження. Розвиток підприємства здійснюється на засадах відповідної стратегії, що ґрунтується на потенціалі розвитку. Отже, розгляд поняття та сутності стратегій розвитку є обов'язковим при дослідженні потенціалу розвитку.

Однією із найважливіших стратегій щодо підвищення конкурентоздатності фірми на ринках, є стратегія розвитку. Однією з обов'язкових умов формування стратегії розвитку є потенціал розвитку фірми.

Стратегія розвитку реалізується в рамках стратегічного планування. З вибором стратегії пов'язана розробка планів, проведення досліджень, здійснення інших форм діяльності. Основа розробки стратегії розвитку особливо залежить від того, яким є потенціал розвитку фірми.

Узагальнивши знання про стратегії розвитку підприємства [3,7-10], можна констатувати той факт, що існує тісний зв'язок між рівнем потенціалу розвитку та його стратегією розвитку.

Слід пам'ятати, що ефективне формування стратегії розвитку починається з визначення місії та цілей. Місія підприємства завжди дуже індивідуальна. Вона відокремлює одне підприємство від іншого і наділяє його власними відмінностями, напрямом діяльності та шляхом розвитку. Реалізація місії потребує потенціалу розвитку, величину якого можна передбачити.

Управління процесами розвитку в організації не обмежується лише вибором стратегії розвитку. Зусилля вищого керівництва необхідно спрямовувати на те, щоб забезпечити реалізацію вибраної стратегії. Це великою мірою залежить від потенціалу розвитку організації, який визначається станом її внутрішнього середовища.

Більшість економістів розглядають поняття високого і низького потенціалу і при цьому пропонують дуже складну систему наповнення цих понять конкретними показниками [6].

На наш погляд, складна система ускладнює завдання менеджменту щодо прийняття рішень відносно набору складових потенціалу розвитку щоб сприяти синергетичній їх дії.

Крім того, треба зважити ще на одну обставину. По-перше, потенціал розвитку має складну структуру (матеріальні, нематеріальні, фінансові ресурси). По-друге, структурні елементи потенціалу розвитку можуть бути взаємозамінними, тобто конвертуватися (перетворюватися один в одній).

Ми обрали класифікацію потенціалу розвитку, з виокремленням трьох його груп, які будуть надавати інформацію про низький, середній або високий потенціал розвитку. Головна мета такої класифікації – розмежування підприємств за фактором впливу потенціалу розвитку на рівень розвитку підприємств.

Низький потенціал розвитку (ПР₁) свідчить про наявність хронічних порушень більшості параметрів усіх функціональних складових: проблеми з забезпеченням підприємства з основними виробничими фондами, сировиною, матеріалами, трудовими ресурсами, неефективне їх використання. Наявність втрат на ринках послуг (зниження частини ринку або ж загрозовано тривожне зниження обсягу надання послуг). Значна втрата ринкового потенціалу (несприятливі зміни в складі конкурентів, клієнтури, асортименту послуг). Наявність проблем з технічним забезпеченням діяльності. Ефективність використання основних виробничих фондів, трудових і матеріальних ресурсів нижче середньогалузевого рівня.

Середній потенціал розвитку (ПР₂) – підприємство успішно існує в бізнесі, існують труднощі, що переборюються, оскільки працюють механізми адаптації. Послуги надаються. Частка ринку не стабільна, але в середньому за період спостереження підтримується на визначеному рівні. Фізичний обсяг послуг збережений (хоча можливо його зменшення в окремі періоди). Технічна і технологічна база в задовільному стані. Ефективність використання техніки і технології – середньогалузева.

Високий потенціал розвитку (ПР₃) виникає в результаті наявності або отримання значної кількості і якості засобів, запасів та ресурсів, які дозволяють здійснювати повний виробничий цикл і комплексні перетворення. Послуги успішно надаються. Частка ринку стабільна. Фізичний обсяг надання послуг збережений. Підприємство володіє значним ринковим потенціалом, його стан на ринку стійкий. Техніка і технологія знаходяться в доброму стані. Технічно-економічні показники не нижче середньогалузевих [2].

Потенціал розвитку може посилюватися або, навпаки, послаблюватися активністю споживачів на продукцію (послуги) підприємства, який в свою чергу є основою формування його ринкового попиту. Однак, існують думки про те, що в окремих, як правило, екстремальних випадках зниження попиту також багато в чому може ініціювати активність підприємства і корекцію його потенціалу розвитку [2]. Прикладом такої ситуації може слугувати різке зниження попиту на продукцію (послуги) значної кількості підприємств при переході від адміністративної до ринкової економіки. Деяким найбільш амбіційним підприємствам вдалося за цих умов обрати вірний шлях розвитку і добитися високих результатів. З іншого боку, в деяких випадках високий попит, який склався, як правило, в результаті монопольного становища підприємства на ринку, приводить до ситуації задоволеності, зниження активності. Це може привести до втрати потенціалу розвитку підприємства і навіть його ліквідації.

Разом з тим, переважна більшість дослідників переконана в тому, що найвищого розвитку добиваються лише ті компанії, які мають можливість адекватно нарощувати свій потенціал.

Використання стратегічного управління потребує більш точної оцінки перспектив розвитку підприємств, а також значний потенціал розвитку, при цьому тактичне управління не пов'язане із необхідністю розробки довгострокових або середньострокових прогнозів, а значить може мати більш низький рівень потенціалу.

Слід зауважити, що на теперішній момент не розкрито механізм взаємодії ринкового попиту та потенціалу розвитку підприємства. З цією метою нами пропонується така класифікація ринкового попиту.

Зростаючий ринковий попит (РП₁) – дорівнює або перевищує можливості підприємства, дозволяє суттєво поліпшувати його економічне становище і високими темпами збільшувати потенціал розвитку підприємства.

Нестійкий ринковий попит (РП₂) - відчутно менше можливостей підприємства, отримані доходи не дозволяють значно поліпшувати економічний стан і швидко нарощувати потенціал розвитку підприємства.

Слабкий ринковий попит (РП₃) - характеризується практичною відсутністю попиту на продукцію (послуги) підприємства, значним погіршенням економічного стану, втратою ресурсів і низькими можливостями формувати потенціал розвитку.

Ринковий попит може змінюватися за рахунок факторів, не залежних від підприємства. Цьому можуть сприяти наукові відкриття, світові тенденції, тощо.

Підприємства воліють контролювати ці тенденції, максимально зменшувати ризики при розбалансуванні системних показників. Системні показники запропонованої класифікації – потенціал розвитку та ринковий попит – пов'язані між собою. Вони можуть слугувати як ціль, так і засіб [4,5].

На основі сполучення двох основних факторів – потенціалу розвитку та ринкового попиту можна побудувати двомірну матрицю і таким чином обирати відповідну стратегію розвитку підприємства.

Прийняття менеджментом позитивних управлінських рішень щодо вибору стратегії розвитку сприятиме дев'ятисекторна матриця, побудована нами за системними критеріями: потенціал розвитку – ринковий попит.

Така матриця може виступати інструментарієм стратегічного менеджменту, оскільки пов'язує ринкові чинники розвитку підприємства з його потенціалом розвитку. Застосування цієї моделі дає можливість формулювати типові заходи щодо окремих напрямків діяльності підприємства з різними характеристиками потенціалу і ринкового попиту. Застосування цієї матриці допомагає усвідомити, що пріоритети в розподілі ресурсів можуть і частіше всього змінюються і в певній мірі розуміти причини цих змін. Ще однією перевагою такого підходу, на нашу думку, є те, що створюється підґрунтя для розробки і раціоналізації стратегії розвитку.

Позитивний момент цієї матриці полягає в тому, що вона дозволяє обирати стратегію розвитку не тільки базуючись на потенціалі розвитку, але й залежно від позиції підприємства у галузі. Матриця дозволить розрізнити позиції, які є в галузі, та можливості, які можуть бути використані кожним із галузевих підприємств. В будь-якій галузі є підприємства-лідери та аутсайтери. Кожне підприємство прагне зайняти на ринку найліпшу позицію, а найбільш амбіційні підприємства – стати лідерами ринку. Останні мають переваги як в рівні потенціалу, який складається із багатьох визначених раніше нами чинників (матеріальних, нематеріальних, фінансових ресурсів) за рахунок агресивної поведінки на ринку.

Комбінація розроблених раніше варіантів ринкового попиту дозволить виявити найбільш типові ситуації, в яких може опинитися підприємство.

Кожному стану підприємства можна запропонувати найбільш прийнятну для нього стратегію розвитку. Ця стратегія дозволить впорядкувати діяльність підприємства в найбільш ефективному напрямку за умов оптимізації співвідношення потенціалу розвитку підприємства з ринковим потенціалом. Тобто привести систему на певний проміжок часу до рівноваги (рис. 1).

ПР₁-РП₁: цей стан передбачає продаж залишків обладнання, будівель, споруд та інших ресурсів, скорочення штату підприємства, скорочення видів надання послуг. Позитивний вихід з цієї ситуації – залучення зовнішнього інвестора. При цьому підприємства фактично починає працювати з «нуля». В цих умовах будь-які перетворення, підкріплені фінансовими ресурсами, збільшують потенціал розвитку, що в подальшому дасть позитивний результат.

ПР₁-РП₂: невисокий ринковий попит та відсутність потенціалу розвитку підприємства спонукають керівника до прийняття рішення щодо зниження витрат підприємства. Велику увагу слід приділяти системі управління ресурсами та бюджетуванню. Також необхідно проводити активний менеджмент в пошуку зовнішніх інвесторів.

ПР₁-РП₃: при високому попиті на послуги підприємства та високим ринковим потенціалом підприємство надає послуги, отримує доходи та прибутки, за рахунок яких може здійснюватися модернізація обладнання, впроваджуватися маркетингові технології.

ПР₂-РП₁: ситуація при якій підприємство має обмежений потенціал розвитку та слабкий ринковий попит вимагає впровадження ринкових технологій, які дозволять знайти нові ринкові сегменти.

ПР₂-РП₂: в цій ситуації пропонується проводити деякі зміни в різноманітті наданих послуг, удосконалити виробничу та управлінську структуру. Деякі підприємства розпочинають проводити масштабні перетворення, однак обмеженість потенціалу розвитку дозволяє проводити ці перетворення невеликими кроками. Підприємство підтримує існуючі форми функціонування.

ПР₂-РП₃: спостерігається високий ринковий попит на послуги підприємства, але при цьому обмежений потенціал розвитку. Підприємство прагне закріпитися на розкритих ринкових сегментах. Будь-які перетворення носять покроковий характер. Разом з тим, ринковий попит може стимулювати підприємство до накопичення ресурсів, що приведе до зростання його потенціалу розвитку.

ПР₃-РП₁: ситуація характеризується високим потенціалом розвитку за низьким попитом на його послуги, тобто слабким ринковим потенціалом. Підприємство переходить до надання послуг в іншій галузі. Перетворення відбуваються за рахунок придбання сучасних технологій, імпортного обладнання.

ПР₃-РП₂: високий потенціал розвитку підприємства досягається за рахунок технічного оновлення, розширення асортименту та якості послуг з метою підвищення попиту на послуги та ринкового попиту підприємства.

ПР₃-РП₃: ситуація створює для підприємства унікальні можливості для реалізації широкомасштабної діяльності за рахунок різних стратегічних альтернатив та фінансування нових технологічних розробок та наукових досліджень.

Брак ресурсів, що приводить до низького рівня потенціалу розвитку може привести підприємство до банкрутства. Тому навіть при будь-якому стані ринку головним завданням для підприємства буде пошук ресурсів ззовні або нагромадження ресурсів за рахунок власних коштів для розвитку, оновлення виробництва, систем управління тощо. У випадку слабого ринкового попиту менеджментом роздивляються варіанти щодо реструктуризації або ліквідації підприємства.

		Ринковий попит (РП)		
		Високий (ПР ₃) достатній	Середній (ПР ₂) обмежений	Низький (ПР ₁) недостатній
Потенціал розвитку (ПР)	Високий (ПР ₃) достатній	Стратегія посилення позицій на ринку	Стратегія розвитку ринку	Стратегія зворотної вертикальної інтеграції Стратегія вертикальної інтеграції, що «йде вперед»
	Середній (ПР ₂) обмежений	Стратегія концентричної диверсифікації	Стратегія горизонтальної диверсифікації	Стратегія конгломеративної диверсифікації
	Низький (ПР ₁) недостатній	Стратегія ліквідації	Стратегія скорочення витрат Стратегія скорочення	Стратегія збору врожаю
	Слабкий (РП ₁)		Нестійкий (РП ₂)	Зростаючий (РП ₃)

Рис. 1. Матриця аналізу варіантів стратегій розвитку підприємств автомобільної галузі в залежності від потенціалу розвитку підприємства та ринкового попиту

Висновки. Вибір стратегії розвитку залежить від багатьох чинників, серед яких переважаючими є потенціал розвитку і ринковий потенціал, який залежить від попиту на продукцію (послуги) автотранспортного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Сокр. пер. с англ.; Науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко. — С.ПБ.: Питер Ком, 1999. — 416 с.
2. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства : навч. посібник / Б. Є. Бачевський, І. В. Заблодська, О. О. Решетняк. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 400 с.
3. Василенко В. О., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління підприємством: Навч. посібник. — Вид. 2-ге, виправл. і доп. За ред. Василенка В. О. — К.: ЦНЛ, 2004. — 400 с.
4. Гречан А. П. Методика оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства // Вісник КНУТД. — 2005. — №4 (24). — С. 94-97.
5. Гречан А. П. Модель вибору стратегічних зон інноваційного розвитку підприємств легкої промисловості з використанням автоматизованої системи оцінки їх внутрішніх і зовнішніх компетенцій // Вісник КНУТД. — 2005. — №2(22). — С.175-183.
6. Менеджмент організацій: Підручник / За заг. ред. Л. І. Федулової. — К.: Либідь, 2003. — 448 с.
7. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001.- 227 с.
8. Портер М., Майкл Е. Стратегія конкуренції / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. - К.: Основи, 1998. - 390 с.
9. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент: искусство разработки и реализации / Пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. — М: Банки и биржи, 1998. —576 с.
10. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: Підручник. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 699 с.

TALENT MANAGEMENT AS THE INNOVATIVE INSTRUMENT FOR IMPROVING CIVIL SERVICE OF KAZAKHSTAN. CASE STUDY OF SINGAPORE

Kaliyeva A. S.

Kazakhstan, Astana, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Master of Public Policy

Abstract. *The government of the Republic of Kazakhstan set an ambitious goal for itself – to enter to the club of the 30 most developed countries of the world by 2050 while holding almost twice worst position at the current moment. Taking into account the powerful position of the government in the country, civil service system holds a considerable role in the implementation process of the public policies. Therefore, the article describes the current situation of the civil service system of Kazakhstan and stresses on particular reforms to be done in this field. After considering the experience of Singapore, the author concludes that introducing talent management to civil service of Kazakhstan will bring positive results in embodying ongoing reforms in civil service of Kazakhstan.*

Keywords: *civil service, talent, talent management, public sector, development, war for talent.*

We should invest in people not ideas.

A good idea is often destroyed by bad people and good people can always make a bad idea better.

Simon Sinek, 2013

Introduction. Bad civil servants can destroy good policy and good civil servants can make even bad policy better. Therefore, one of the main reasons for the failure of government policies is inability and incompetence of civil servants who cannot implement those policies of the government as they are expected to do. The development of the state directly depends on the civil servants who are implementing public policies, monitoring its administration and delivering them to people all over the country. A couple of examples of this effect could be examined in such countries as Singapore and South Korea, fast development of which was named a ‘miracle’. As Dr. N.C.Saxena writes "A key factor in Singapore's successful approach towards tackling its development challenges has been the competence and pragmatic mindset of its public service and political leadership." (Saxena, 2011:p.34) Cho Chang-Hyun states that “undeniably, these civil servants have been the driving force for Korea's fast economic development for the last four decades.”(Cho, 2003)

While other developed countries (considering even aforementioned ones) move even further, Kazakhstan still cannot overtake the development level they had before. If the current situation continues, Kazakhstan will not be able to reach its goal of entering the club of the 30 most competitive states by 2050.

The study on Public Service Reform in Kazakhstan started in 2004 jointly by UNDP and Agency for Civil Service Affairs finds that two problems prevail in receiving public service: the first was the imperfection of existing legislation and the second - lack of adequate information support infrastructure in public services delivery. (Kaparov et al., 2004: p.15) These findings clearly show the problem of incompetency or reluctance of civil servants to interpret this legislation and information they already have. The problems they revealed in 2004, such as reducing public expenditure, strengthening policy-making and implementation capacity, improving image of civil service, enhancing public service delivery and building citizens and private sector trust in the government still exist in civil service system even today (Kaparov et al., 2004: p.18), because the comprehension and implementation process of the reforms is going on very poorly and slowly. The legislation that seemingly caused the problems before has been improved, but civil servants who were shifting their responsibility still remain incompetent to embody those changes.

Taking into account the powerful role of government in Kazakhstan, we need strong and bold civil service system for moving forward and achieving governmental goals. Current reforms in civil service taking place in Kazakhstan are relevant but they still need improvements. Events and trends in a globalized and digital world happening at a fast pace, changes take place even faster. In order to become one of the 30 competitive states, we need competitive persons in the civil service who will

embody in themselves modern professional civil servants that Kazakhstan so severely needs. Therefore, we need an innovative tool to bring the changes.

In this article I consider possibility of using talent management in civil service of Kazakhstan, and imply that it can help to react to the global environment's changes facing Kazakhstan civil service and become the strategic response to it. Aliya Idrissova in her paper also suggested: "According to the experience of leading countries it is planned to introduce a mechanism to attract, and the effective use of employee retention, which can make a significant contribution to the development of the civil service". (Idrissova, 2014: p.2)

The "talent management" concept and understanding the "war for talent". According to McKinsey, talent is "the sum of a person's abilities - his or her intrinsic gifts, skills, knowledge, experience, intelligence, judgment, attitude, character and drive. It also includes his or her ability to learn and grow." (Michaels et al., 2001: p.12)

For David Ulrich, one of the most influential thinker in HR of the decade by HR magazine, "talent" equals to competence times commitment times contribution. From his point of view, a talented person should possess all of the three, because one does not work properly without another component. *Competence* here is the knowledge, skills, and values that the individuals possess for fulfilling a job for today and tomorrow. However, being competent without commitment means being smart enough without aspiration for hardworking. Because *commitment* makes employees work hard, put the time in to do what they are asked to do for achieving the success. Using competence and commitment talents shall make a real *contribution* to the organization and as Ulrich comment "find meaning and purpose in their work", which will keep them motivated.

Generally for Ulrich "Competence deals with the head (being able), commitment with the hands and feet (being there), contribution with the heart (simply being)". (Ulrich, 2001)

Although the term "war for talent" (McKinsey, 1997) refers mostly for the private sector, it is much more relevant for current public sector too, because public sector is less attractive than private. Therefore, Kim (2008) suggested for governments to realize that they are actually in this war for talents.

Powell and Devine suggest for public sector following considerations when using talent management:

1. Define clear, coherent model of leadership for talent management. Every organization should be clear first what kind of talent they need, what it means to be effective and talented leader.
2. Make sure talents' skills and competencies are compatible with sector change and reform.
3. Align talent management with diversity management so that the organization can ensure that talented people from minority groups are spotted and nurtured. Here we can understand it not only in terms of a minority group but also those coming from low-income or rural families. This is one of the most positive sides of talent management, which is especially helpful to public service.
4. Talent management process should be audited because talents must demonstrate the required qualities and skills.
5. Linking internal and national talent management process for the possibility of talented staff to expand, cross and improve the sector.
6. Extend the scope of development for talents creating joint programmes with the private sector.
7. Create a link between talent management and career planning. (Devine & Powell, 2008:p.6)

Examination of talent management in civil service of Singapore. According to Neo (2007), capabilities of servants depend on how "organization recruits the needed talent from the marketplace, how it continuously renews the skills and knowledge of its people, and how it retains and deploys the crucial expertise for creating and implementing its strategies." The following picture shows the Neo's overall framework of the public sector human capital management system comprising the philosophy, policies, and practices that govern its approach.

Core mission and principles of Singapore's civil service can be outlined from the figure. First, strategic view of leadership and importance of talents in attaining it. Second, the adherence to the principles of meritocracy for selection, promotion, and retention. Third, Civil servants' image of being people of integrity and honesty. (Neo, 2007:p.318-319)

Getting to civil service the best and the brightest, such as himself, was the idea of Lee Kuan Yew. As he questioned during his speech debating about the White Paper on ministerial salaries on 1 November 1994: "Can you have a good government without good men in charge of government?" Then he commented on the USA system that they believe they can, through their checks and balances system "even if not so good men win the elections and take charge". Then he said: "My experience in Asia has led me to a different conclusion. To get good government, you must have good men in charge of the government. I have observed in the last 40 years that even with a poor system of government,

but with good strong men in charge, people get a passable government with decent progress.”(Han, 1998:pp.331-342) As Lee Kuan Yew instructed in that speech that “Singapore must get some of its best in each year’s crop of graduates into government”, the main tool of Singaporean government in preparing country’s top managers, the Administrative Service, is the scholarship given by the Government to the graduates of the high school. The idea of this early selection is that those who represent top 1 % of the best graduates according to their academic performance could be potential future employees of the Administrative Service, which is the highest echelon of executive power in Singapore that represent only about 0.5 % of all civil servants. But having academic excellence isn’t enough. They should possess the competence of ‘helicopter view’. According to Lee Kuan Yew marks given by the universities demonstrate only person’s power of analysis, which is only one-third of helicopter quality. He insisted in “assessment of his sense of reality, his imagination, his quality of leadership, his dynamism. But most of all, his character and his motivation, because the smarter a man is, the more harm he will do society.” I understand it to be the good interpretation of a ‘Singaporean talent’ defined by Lee K.Y. This machine of talents is replenished annually; it is flexible to the amount of the scholarships awarded because there is no fixed number of scholarships. After selection, recruits enter the universities whether in Singapore or abroad. Graduating from the universities, they start Management Associates Program (MAP) and undergo special training (under the close supervision of PSC) before taking key positions in the government. The process of their promotion, development, and remuneration are very different from those of other civil servants. At the end of the training, they may stay in the ministry they worked or proceed to AS if they would be recommended. (Neo, 2007:pp.334-336; Lee and Poochaoren, 2013:pp.8-9; Ward Howell, pp.24-33)

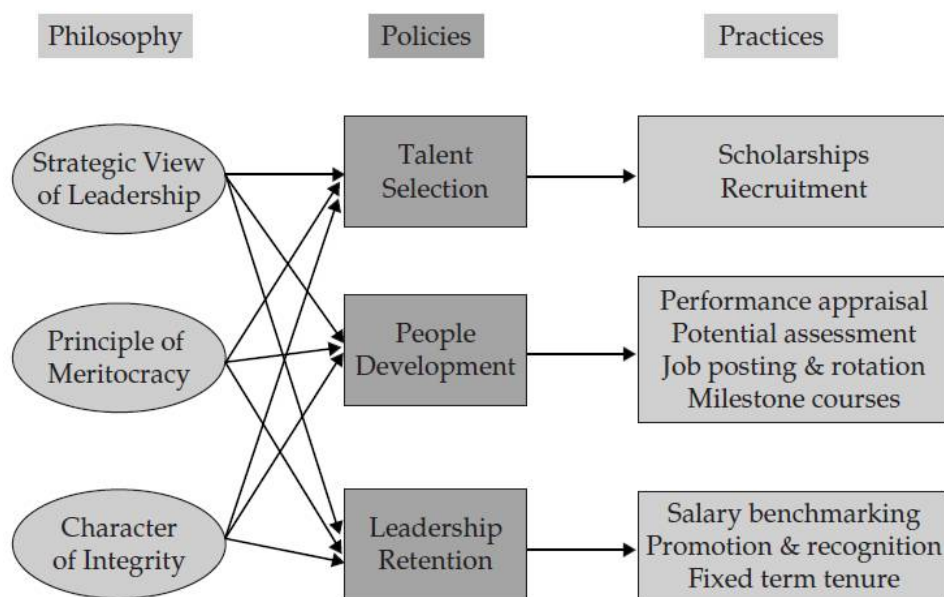

Fig. 1.

As Neo notes, this system works only toward those who could show their potential to the age of 18, but it loses a sight of those who could develop their leadership later (late bloomers). (Neo, 2007:p.335) Nevertheless, Singaporean scheme of talent management in civil service is legacy of Lee K.Y., and it proved its effectiveness and talent selection still remains one of the core principles of their public sector human capital management system.

Assessment of Kazakhstan’s civil service system. Many scholars try to understand civil service of Kazakhstan, because of its importance and need of its improvements. In order to enter to the 30 most competitive states’ list Kazakhstan should be compatible with the Organization for Economic Co-operation and Development (further – OECD) requirements. In 2017 Kazakhstan was ranked 57th in Global Competitiveness Index falling down by 15 positions compared to its best index in 2015 (42nd place). The 2014 OECD review revealed some areas for improvements such as "the country's governance model suffers from excessively hierarchical structures in its strategic orientations and policy design, together with an inadequate focus on policy implementation, in particular in terms of evaluation of policy effectiveness and accountability. Top-down governance structures impinge upon

ministerial autonomy, generate heavy monitoring costs and affect the quality of policymaking, while the lack of attention to implementation generates gaps in coordination and communication between ministerial departments and their implementation arms, whether within the central administration, local government units or the quasi-state sector. Insufficient focus on implementation also hinders understanding of the actual outcomes of policy.” (OECD, 2017:pp.27-28) In addition to the problem with competences of civil servants, Kazakhstan has problems with the quality of policies made, plus lack of feedback and control between central and local bodies result in poor implementation.

Kazakhstan’s government took a path for decentralization of power for solving problems with inefficiency, quality of policymaking, strengthening implementation. As Francis Amagoh and Shahjahan Bhuiyan note "In fact, devolution of functional responsibilities, accompanied by appropriate fiscal and political decentralization, provides incentives for sub-national governments to deliver local services more efficiently since the burden and benefits of public service delivery both are felt more in local communities”. (Amagoh and Bhuiyan, 2010:p.14) Now people in rural areas may elect by themselves their *akims*, the heads of the region will be able to determine their local budgets also by themselves. At the beginning of the 2017 President devolved some of his powers to the Parliament. When he announced that reform, he said “There is no universal model of government in the world. We are all in search of it... and Kazakhstan would continue to pursue its own Kazakh solutions.” (Putz, 2017)

The other drawbacks included “the lack of a comprehensive risk management approach across government”, “an assessment of factual situations and capabilities of the ministries, as well as information from programme and policy evaluations.” (OECD, 2017:pp.29-30) In order to go forward, it is necessary to understand where a country stands in. This is one of the mistakes made by our government, not assessing and estimating its current situation, not considering risks and evaluating its mistakes.

As a response to the OECD report, in May 2015 our President declared “100 Concrete Steps” programme and the first fifteen steps are devoted to the creation of a modern and professional civil service. The formation of a professional state apparatus is a necessity of time to meet existing and new policy and globalization challenges, also it can make a huge difference to Kazakhstan's success and development as a country and to the people that make up our society. Current reforms in the state apparatus aim to outline the future direction for Kazakhstan's civil service, to provide a framework for delivering the next generation of civil servants that will serve the nation with a great honor and responsibility.

The new Law “On civil service” was accepted on 23rd of November 2015. The government decided to move to the career-based system of civil service that is used by rapidly developed Asian countries as South Korea, Japan, and Singapore or European countries as Germany and France. The principles of civil service were modernized; meritocracy, bonus system of payment, mentorship, training and open and equal selection procedure were introduced. The new law highlights the best international practices, but, unfortunately, it currently works formally, on the papers.

Apparently, introducing talent management could change the general picture of reforms considerably. Government should consider it at least because those countries, especially Singapore, which experiences Kazakhstan takes over and tries to adjust to its own system, already use talent management successfully.

Conclusions. As most scholars noted before there is much to be done still for Kazakhstan lest it fails to join the top 30 developed countries by 2050. Janenova and Knox questioned that “even though two (of the five) key pillars in the Plan for the Nation are civil service reform and the creation of a results-oriented state governance system, they are disconnected in the outworking of the plan and lack detail as to how they might be achieved.” (Janenova and Knox, 2017) Talent management can serve as one of the details in achieving Plan for the Nation goals. Innovative instrument is necessary to be introduced in order to improve implementation process of the ongoing reforms in civil service of Kazakhstan.

The case of Singapore clearly demonstrates the efficiency and effectiveness of using talent management in civil service of a country. But it is important to understand that this is not enough simply to enrol top 1 % of graduates but also foresee and develop a unique scheme of recruiting, developing and retaining those talents as Singapore has. Before that, the government should determine the features and criteria of a ‘talent’ that is necessary and intrinsic to Kazakhstan, and develop its own scheme of managing talents in civil service.

REFERENCES

1. Amagoh F., Bhuiyan S. (2010) Public Sector Reform in the Republic of Kazakhstan Almaty : Central Asia Business Journal: 12-20
2. Cho, C. (2003) Professional Civil Service of Korean Government. United Nations Public Administration Network.
3. Idrissova, A. (2014) Civil Service Reforms in Kazakhstan and Its Influence on Modernization. World Academy of Science, Engineering, and Technology 8(3): 800 – 803.
4. Devine M., Powell M. (2008) Talent management in public sector. The Ashridge Journal: 1 – 6.
5. Han Fook Kwang, Warren Fernandez, and Sumiko Tan. (1998) Lee Kuan Yew: The Man and His Ideas. Singapore Press Holdings: Times Editions: 331-342.
6. Kaparov, S et.al. (2004) Public service reform in Kazakhstan: a review. Agency of the Republic of Kazakhstan on Civil Service Affairs, UNDP.
7. Kim, P. S. (2008) How to attract and retain the best in government. International Review of Administrative Sciences 74 (4): 637-652.
8. Lee C., Poochaoren O. (2013) Talent Management in the Public Sector: A Comparative Study of Singapore, Malaysia, and Thailand. Lee Kuan Yew School of Public Policy National University of Singapore Accepted Paper.
9. Michaels E., Handfield-Jones H., Axelrod B. (2001)The War for Talent. Harvard Business Press.
10. Neo B., Chen G. (2007) Dynamic governance: embedding culture, capabilities and change in Singapore. World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
11. OECD. (2017)Towards a More Effective, Strategic and Accountable State in Kazakhstan. OECD Public Governance Reviews. OECD Publishing.
12. Putz, C. (2017) Are Political Reforms Afoot in Kazakhstan? The Diplomat. Available at <https://thediplomat.com/2017/01/are-political-reforms-afoot-in-kazakhstan/>
13. Janenova S., Knox C. (2017) Civil service reform in Kazakhstan: trajectory to the 30 most developed countries? Available at <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0020852317722397# i2>
14. Saxena, N. C. (2011)Virtuous cycles: The Singapore public service and national development. United Nations Development Programme.
15. Ulrich, D. (2007) The talent trifecta. Workforce Management. Available at <http://www.workforce.com/2007/09/17/the-talent-trifecta/>
16. Ward Howell. Talent management: experience of business and government. Talent Equity Institute Publication.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

к. ю. н., доцент Серьогіна Н. О.

Україна, м. Київ, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Abstract. The article deals with the organizational and legal principles of forming programs of social and economic development of regions in Ukraine; the analysis of normative legal acts regulating this issue was conducted; it was stated that the state strategy of regional development is an instrument of implementation of the state regional policy; programs of social development of territories of the region become independent normative-legal documents; It is determined that in Ukraine the practice of developing comprehensive socio-economic programs, in relation to targeted social programs is widespread, then they exist as components of programmed target programming; analyzed on what basis the program documents of economic and social development are developed; It is determined that regional (local) social policy is carried out taking into account the objective features of each region; analyzed a series of international documents in which the theme of local development is a key place.

Keywords: programs of social and economic development, legal acts, regional development, state social standards, development of territories.

Сьогодні Україна продовжує вдосконалення та пошук власного підходу до вдосконалення соціально-економічного розвитку держави і це є одним з пріоритетних напрямів, останнім часом постійно проводиться активна робота щодо удосконалення та розробки програм соціально-економічного розвитку на регіональному рівні та відповідних стратегій.

Державна стратегія регіонального розвитку є інструментом здійснення державної регіональної політики й являє собою укрупнену модель реалізації загальнонаціональної мети: визначення цілей, існуючих тенденцій і закономірностей розвитку; формування стратегічних пріоритетів у структурній, інвестиційній, інноваційній, соціальній політиці по регіонах, визначення етапів і механізмів їх реалізації. Це здійснюється через розроблення стратегій розвитку регіонів і міст та їх реалізацію через програми та проекти [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні підходи до аналізу регіонального управління та організаційно-правових засад діяльності інституцій регіонального розвитку розкриваються в працях вітчизняних дослідників, а саме В. Бакуменка, В. Вакуленка, О. Васильєвої, З. Варналія, В. Воротіна, М. Долішнього, І. Грицяка, М. Дацишина, В. Керецмана, М. Латиніної, М. Лендєл, В. Мамонової, П. Пашкевич, С. Романюка, В. Рубцова, С. Саханенка, Е. Топалової та ін.

Метою статті є аналіз правових і організаційних засад формування програм соціально-економічного розвитку територій України. В їх формуванні і реалізації важливу роль відіграють саме правові чинники. На останні ми і акцентуємо увагу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку України програми соціального розвитку територій регіону стають самостійними нормативно-правовими документами. Незважаючи на це, їх значна частина не реалізується або не зможе бути реалізованою у зв'язку з різними чинниками.

Як зазначають О. Г. Кавиршин та Н. Н. Полонська, до негативних обставини можна віднести наступні: програми соціально-економічного розвитку мають низький правовий статус (недостатньо розробленою є нормативно-правова база, невизначені «правила гри»); слабкий науково методичний рівень формування програм (значна присутність суб'єктивного чинника) [2].

Проблеми формування та реалізації державної економічної політики на регіональному рівні вирішуються, насамперед, відповідно до індивідуальних особливостей регіону з використанням взаємопов'язаної нормативно-правової бази, що регулює діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3].

Усі етапи розгортання соціальної програми від її розробки до останнього пункту реалізації здійснюються в правовому просторі і при обов'язковому економічному обґрунтуванні.

Зараз в країні розповсюджена практика розробки комплексних соціально економічних програм. Щодо цільових соціальних програм, то вони здійснюють як компоненти програмно цільового програмування.

Організаційно-правові засади регулювання соціально-економічних проблем визначає Конституція України, зокрема стаття 1 Основного Закону проголошує, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Отже, ми можемо стверджувати, що економіка нашої держави має бути соціально орієнтованою. Згідно зі статтею 116 Конституції України обов'язок розробляти і здійснювати загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України покладено на Кабінет Міністрів України, в свою чергу місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують, як це передбачено ст. 119 Основного Закону виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку [4].

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 року N 1602 визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Стаття 1 визначає, що програми економічного і соціального розвитку - державні цільові програми економічного, соціального розвитку, програми економічного, соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст [5].

Державна (регіональна) цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [1].

Зокрема Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 року N 1602 в ст 4 визначено систему прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, яка складається з:

- прогнозів економічного і соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди;
- прогнозів розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період;
- загальнодержавних програм економічного, соціального розвитку, інших державних цільових програм;
- прогнозів економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на середньостроковий період;
- програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на короткостроковий період.

Статтю 5 згаданого Закону, визначено, що прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку розробляються на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, конкурентоспроможності вітчизняної економіки, оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери та з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі [5].

Враховуючи наведене, до нормативно-правових актів, що регулюють організаційно-правові засади формування програм соціально-економічного розвитку відноситься ще низка законів та підзаконних нормативно-правових актів.

З 2000 року в Україні діє Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року N 2017. Закон визначає правові засади формування та застосування державних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією та іншими законами України основних соціальних гарантій.

Як зазначено в ч.3 ст.2 згаданого Закону, державні соціальні стандарти обов'язково враховуються при розробці програм соціально економічного розвитку.

У цьому Законі чітко визначені такі поняття:

- державні соціальні стандарти – соціальні норми або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних соціальних гарантій;
- державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму; – прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору не продовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб;
- соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами;
- нормативи витрат (фінансування) – показники поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів [6].

Регіональна (місцева) соціальна політика здійснюється з урахуванням об'єктивних особливостей кожного регіону. Щоб забезпечити соціальні гарантії, рівень якості умов життя людей незалежно від місця їх проживання, вживаються заходи для вирівнювання міжрегіональних відмінностей у доходах, рівні зайнятості, соціальній інфраструктурі, забезпечення на всій території країни державних диференційованих стандартів за умов централізованої бюджетної фінансової підтримки.

Науковцями Національної академії державного управління при Президентові України, нормативно-правові та законодавчі акти, які торкаються проблематики стратегічного планування соціально-економічного розвитку територій макро- та мезорівнів виокремлено наступним чином:

Макрорівень:

- Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23 березня 2000 р.).
- Закон України «Про державні цільові програми» (від 18 березня 2004 р.).
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» (від 26 квітня 2003 р.).
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» (від 04 жовтня 2006 р.).
- Указ Президента країни «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» (від 28 квітня 2004 р.).
- Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку Україна-2020» (від 12 січня 2015 р.).

Мезорівень:

- Закон України «Про місцеве самоврядування» (від 21 травня 1997р.).
- Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (від 9 квітня 1999 р.).
- Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (від 08 вересня 2005 р.).
- Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» (від 16 квітня 2009 р.).
- Постанова Верховної ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» (від 24 грудня 1999 р.).
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними» (від 2 березня 2010 р.).
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку» (від 16 листопада 2011 р.).
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» (від 6 серпня 2014 р.).

– Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» (від 25 травня 2001 р.).

– Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» (від 29 липня 2002 р.).

– Розпорядження голів обласних державних адміністрацій, обласних рад, органів місцевого самоврядування [7].

У 2010 році Міністерством регіонального розвитку та будівництва України розроблено «Методичні рекомендації щодо формування та впровадження Програм підвищення конкурентоспроможності територій». Програма підвищення конкурентоспроможності території є середньостроковим планом розвитку території, що визначає цілі, конкурентні переваги, обмеження, напрями, інструменти та механізми підвищення конкурентоспроможності території у середньостроковому періоді (3-5 років). У Програмі, з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки рівня конкурентоспроможності, визначаються системні, міжгалузеві програми, та секторальні проекти розвитку території, механізми та інструменти реалізації визначених програм та проектів, і управління реалізацією проектів [8].

Програма підвищення конкурентоспроможності території не є аналогом довгострокового комплексного плану соціально-економічного розвитку. Дана Програма визначає тільки найістотніше для виживання, адаптації і розвитку території в конкурентному ринковому серед-овищі. Програма стосується лише тих галузей і сфер життя, які мають визначальне значення для існування території в кожний конкретний період, можуть дати сильний імпульс його розвитку.

Формування Програми є складовою реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку території.

З метою встановлення єдиних вимог до формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громад наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.03.16 р. № 75 затверджені Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади. Зокрема, Методичні рекомендації визначають засади складання документів соціально-економічного розвитку ОТГ [9].

Також в Україні діють Закони України “Про місцеве самоврядування в Україні” 21 травня 1997 року № 280 [10] і “Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року N 586 [11], які регулюють вплив держави на розвиток регіонів, унормовують питання розподілу повноважень між органами влади різного рівня або опосередковано регулюють інші правовідносини, що виникають з приводу державного впливу на розвиток регіонів і відіграють ключову роль в соціальному програмуванні.

Гострота проблем, що постали в містах світу, зініціювала появу за останні 20 років низки документів міжнародного рівня, в яких тема локального розвитку займає ключове місце. Ці документи мають важливе методологічне значення для нашого місцевого програмування. Серед таких документів: Соціальна хартія міст членів Союзу Балтійських міст (м. Росток, 13 жовтня 2001 р.); визначальні принципи стійкого просторового розвитку Європейського континенту (м. Ганновер, 7–8 вересня 2000 р.); Стратегія Європейського регіонального планування (м. Лозанна, м. Страсбург, 1988 р.); Європейська хартія місцевого самоврядування (м. Страсбург, 15 жовтня 1985 р.); Хартія міста Європи на шляху до стійкого розвитку (Ольборгська хартія, Данія, 27 травня 1994 р.); «По рядок денний Хабітат II» (м. Стамбул, 3–14 червня 1996 р.); Порядок денний на ХХІ ст.» (м. Ріо де Жанейро, 3–12 червня 1992 р.) [2].

Висновки. Проведений аналіз організаційно-правових засад формування програм соціально-економічного розвитку дозволяє зробити наступні висновки.

1. В сучасних умовах соціально-економічний розвиток території є важливою стратегічною складовою місцевого управління, нарівні з адміністративно правовим регулюванням і бюджетною (фінансовою і інвестиційною) політикою.

2. Стратегічні соціально економічні програми стають теоретичним обґрунтуванням практичної діяльності місцевих органів влади. Ці програми широко використовуються в більшості міст розвинутих країн і починають розповсюджуватися в ряді регіонів України.

3. Накопичений чималий досвід з соціальних та економіко організаційних основ функціонування місцевого самоврядування в зарубіжних країнах є дуже корисним для України

як для держави, що прагне стати дійсно демократичною і правовою. Це має відношення до суто соціальної політики і до формування соціальних програм розвитку.

4. Розроблення стратегії розвитку регіону актуальне через низку причин: по-перше, стратегія становить основу для подальшого розроблення інших програмних і проектних документів щодо розвитку області; по-друге, вона містить обґрунтування для укладання угоди між центром і регіоном на спільне фінансування протягом кількох років тих завдань, які відображають сферу інтересів як держави, так і регіону і підлягають першочерговому виконанню; по-третє, розроблення стратегії сприяє формуванню нових відносин між учасниками регіонального розвитку.

5. Реалізація стратегії відбувається через програми і проекти регіонального розвитку, що потребує чіткої організаційної системи управління, здатної забезпечити взаємозв'язок і взаємодію органів публічної влади на стратегічному, проектному та оперативному рівнях.

6. Подальших наукових досліджень потребує питання щодо налагодження ефективної взаємодії між територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, місцевою державною адміністрацією, органом місцевого самоврядування стосовно розробки та реалізації Програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ракоцило О. Організаційно-правові засади взаємодії органів публічної влади при розробці програмних документів щодо регіонального розвитку [Електронний ресурс] / О. Ракоцило. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: [irbis-nbuv.gov.ua/files/apdyo_2011_3_37%20\(8\).pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/files/apdyo_2011_3_37%20(8).pdf).

2. Кавиршин О. Г. Особливості формування програм соціального розвитку територій: організаційно-правовий аспект / О. Г. Кавиршин, Н. М. Полонська. // Економіка будівництва і міського господарства. – 2013. Т.9, №; – С. 15–23.

3. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25 травня 2001 року N 341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341/2001/print>

4. Конституція України [Електронний ресурс]. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print>.

5. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 року N 1602 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14/print>

6. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року N 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14/print>

7. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакулєнка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2014. – 512 с. – С. 49-50

8. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій: метод. матеріали / Валентин Підвисоцький, Роман Ткачук. – К. : Леста, 2010. – 64 с. – Бібліогр.: с. 60.

9. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» від 30.03.16 р. № 75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN020811.html

10. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” 21 травня 1997 року № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print>

11. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 року N 586 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/586-14/print>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОВІДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ОПЕРАТОРІВ – БРЕНДІВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ

канд. наук з держ. упр. Козловський Є. В.,
канд. геогр. наук Ткаченко Т. І.

Україна, м. Київ, Київський національний університет культури і мистецтв

Abstract. The article proposes the criteria for assessing the establishment of competitiveness of enterprises in the market of tourist services of Ukraine, also analyzed the components of branding tourist attractions as the basis of the marketing complex of production, the expediency of adaptation of the toolkit of the marketing complex in the conditions of increasing competition, the criteria for determining the innovation brand of Ukraine were developed. The developed and offered approaches, the determined directions and the obtained results allow to improve the quality of management decisions, to improve the work of tour operators, to promote and create new national tourism brands. Through the development of brand improvement, help travel brands progress in the ratings of the most popular companies in Ukraine.

Keywords: tourist operator, tourist service, national tourist market, tourist activity, tourist, brand

Вступ. Наразі національний туристичний ринок стає все більш зрілим, інформаційно відкритим та саморегульованим. В Україні офіційно, на початок 2017 року, зареєстровано близько 5,5 тис. турсервісів та турагентів. Індустрія туризму займає важливе місце в економіці більшості країн і має в своєму розпорядженні величезну матеріальну базу, забезпечує зайнятість мільйонів людей і взаємодіє майже з усіма галузями господарства.

Зростання туристичної зацікавленості до різних країн світу, створення національного туристичного продукту України є найважливішим чинником, що визначає вибір туристами окремих місць відпочинку. Розвиток національного туризму є важливою складовою економічного зростання, а схвалення Стратегії розвитку дозволить більш ефективно координувати роботу у цьому напрямку.

Ухвалена Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року визначає підхід державної туристичної політики у напрямках безпеки туристів, нормативно-правового забезпечення, розвитку туристичної інфраструктури та людських ресурсів, маркетингової політики розвитку туризму та курортів.

Стратегія передбачає, що до 2026 року в Україні:

- кількості іноземних туристів збільшиться у 2,5 рази,
- кількості внутрішніх туристів збільшиться в 5 разів,
- кількості робочих місць у сфері туризму збільшиться в 5 разів,
- наповнення бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності збільшиться в 10 разів,

- кількість суб'єктів туристичної діяльності зросте в 5 разів,

- туристи витратять під час подорожей в Україні до 80 млрд. грн.,

- буде створено позитивний імідж України як країни, привабливої для туризму.

Розвиток національного туризму стимулює зростання у дотичних сферах економіки, що є особливо важливим для регіонального розвитку України. Крім того, ми маємо надзвичайно широкі можливості для залучення національного туризму, завдяки своїм унікальним природним можливостям, багатій історичній та культурній спадщині.

В контексті побудови сучасно-орієнтованої моделі суспільства, як наслідок культу новизни – вітчизняне суспільство ще не до кінця навчилось долати негативні чинники, які уповільнюють інноваційні процеси, серед яких відстаючі структури і відносини, цей негативізм не оминув туризм. Так, на думку П. Чухрая: «.....негативні супутні явища пов'язані із інноваціями: інноваційний супровід кризи надмірного споживання (інноваційна гонка), можливі негативні наслідки розвитку НТР на розвиток суспільства (інноваційний шок) тощо. Відповідно виникають заклики деяких вчених щодо зміщення пріоритетів управління інноваціями, а саме: замість їх всебічної підтримки на національному рівні орієнтація на певне при гальмування НТР («моніторинг нововведень»).....» [1].

Результати дослідження. Інформаційно-науковою базою дослідження виступили дані Державної служби статистики України, роботи провідних вітчизняних та зарубіжних

науковців, як-то: Ф. Котлер, В. Ф. Данильчук, Н. Є. Кудла, В. Ліпер, Г. І. Михайліченко, Т. І. Ткаченко та власні результати досліджень авторів.

Особливості вивчення туристської діяльності зумовлюють необхідність обґрунтування туризму в Україні як багатогранної, складної системи.

Туризм розглядається, як інтегрована система, що включає різні підсистеми: фінансово-кредитну, митну, торговельну, освітню, медичну, транспортну, культурно-розважальну, оздоровчо-рекреаційну, інформаційно-рекламну, розміщення, послуг харчування (рис. 1.1).

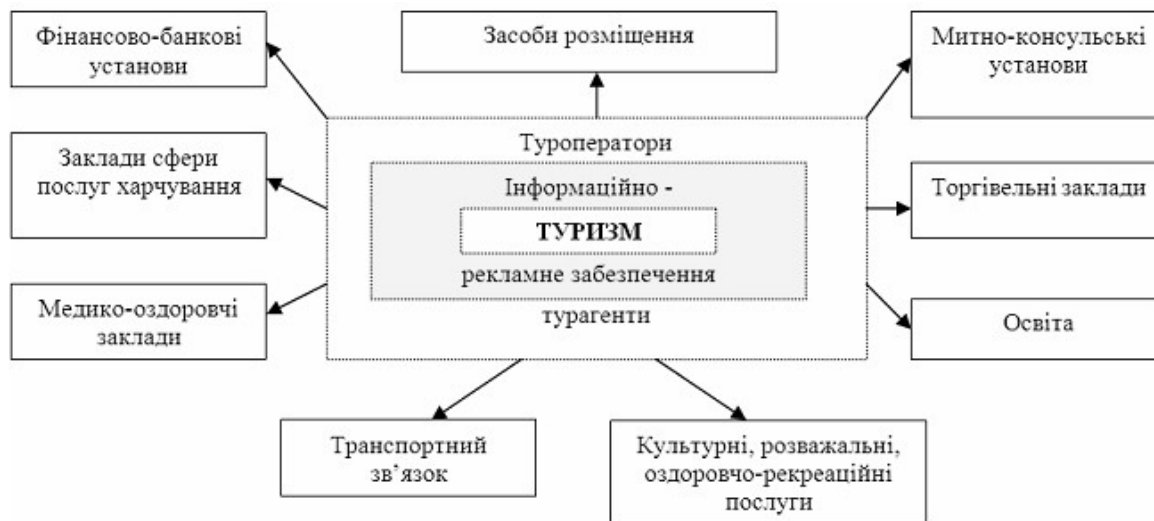

Рис. 1. Схема сучасної туристської інфраструктури

Туристська діяльність спрямована на задоволення різноманітних оздоровчо-рекреаційних потреб людини. Для того, щоб задовольнити ці потреби, необхідно реалізувати комплекс дій з проживання, харчування, оздоровлення, подорожування.

Сферу туристичної діяльності доцільно розглядати за такими напрямками: функціонування туристського підприємства (визначення ефективних дій з управління виробництвом і персоналом); надання готельних послуг (послуги з прийому, проживання, харчування, оздоровлення в місцях розміщення); туристсько-екскурсійне обслуговування (організація різноманітних видів туристських маршрутів і екскурсій); організація транспортних подорожей (використання різних видів транспорту для комплексного ознайомлення з регіонами, країнами); організація спеціалізованого відпочинку і розваг (діяльність розважальних комплексів); екологічна діяльність (регулювання антропогенного впливу на природний комплекс у ході туристської діяльності) [2].

Вивчення туризму як системи вперше у науковій літературі здійснив дослідник В. Ліпер, було виділено наступні елементи туристичної системи: регіони, що генерують туристів, транзитні маршрути, місця призначення та сама індустрія туризму.

Туризм – це глобальна соціально-економічна система, яка охоплює (як підсистеми) регіональні системи туризму в усьому світі. Для оптимального функціонування і подальшого розвитку глобальної системи туризму необхідно, щоб регіональні системи (підсистеми) функціонували також оптимально.

Туризм, як глобальна системна, здатний гармонізувати, об'єднувати економічний розвиток своїх частин, тобто окремих регіонів світу, де індустрія туризму є одним із основних джерел надходження доходів у державну казну. Вивчення туризму як системи дає можливість виокремити низку проблем, серед яких ключовою є формування і виконання державних планів розвитку регіональних систем туризму. Системний підхід у туризмі дає можливість підійти до вивчення цього соціального явища з філософського, соціологічного, економічного, географічного, психологічного і педагогічного поглядів. Розгляд регіонів з урахуванням людського фактору в географії туризму найчастіше апелює до економіки [3].

Ми розглядаємо лише один полюс, а тим часом міський регіон може мати декілька полюсів або декілька туристських полюсів призначення, щоб задовольнити культурні запити чи потреби у відновленні фізичної рівноваги. Потoki туристів, що мандрують до місць призначення, прибувають із різних регіонів. Туризм також генерує грошово-кредитний потік. Таким чином, туризм можна вивчати як сукупність виробничих і економічних дій, пов'язаних з усіма секторами національної економіки. Виходячи з положень системного підходу, можна дати таке авторське визначення туризму: туризм – це відкрита, саморегулююча система, не

досконала, комплексна похідна якої самостійно формує і підтримує зв'язки, обмінюється із зовнішнім середовищем, генеруючи різноманітні потоки (людський, транспортний, інформаційний, фінансово-грошовий тощо).

Система туризму перебуває в постійному обміні та взаємопов'язана з різними системами: економічною, демографічною, освітньою, культурною, науковою. Не розробленість наукового підходу до туризму, певною мірою, негативно позначилася на рівні розвитку системи туризму. Взаємозв'язок між системою туризму та економікою був і залишається наразі полем наукових пошуків. Туризм, як товар реалізується у формі послуг. Створення цих послуг співпадає з їх споживанням. Туристичні послуги є нематеріальними (невиробничими). До них відносять послуги, що пов'язані з реалізацією туристичних путівок, обслуговуванням туристів в готелях та підприємствах харчування, організацією концертних виступів тощо. Як і будь-який товар, нематеріальна послуга має споживчу вартість[4].

Вартість нематеріальних послуг є еквівалентною до витрат суспільної праці, необхідної для їх виробництва. Тур – це індивідуальна чи групова подорож за визначеним туристичним маршрутом у певний час. Тур включає комплекс послуг із розміщення, перевезення, харчування туристів, екскурсійні послуги, а також послуги гідів-перевізників та інші послуги, що надаються залежно від цілей подорожі. Крім послуг туристи можуть купувати товари туристичного призначення. Сукупність послуг і товарів туристичного призначення утворюють поняття «туристичного продукту». Місцем реалізації туристичного продукту є туристичний ринок. Зважаючи на те, що на туристичному ринку діють багато суб'єктів постачальників, реалізаторів туристичних послуг, структура взаємодії основних виробників з кінцевими споживачами є складною та багаторівневою (рис. 2).

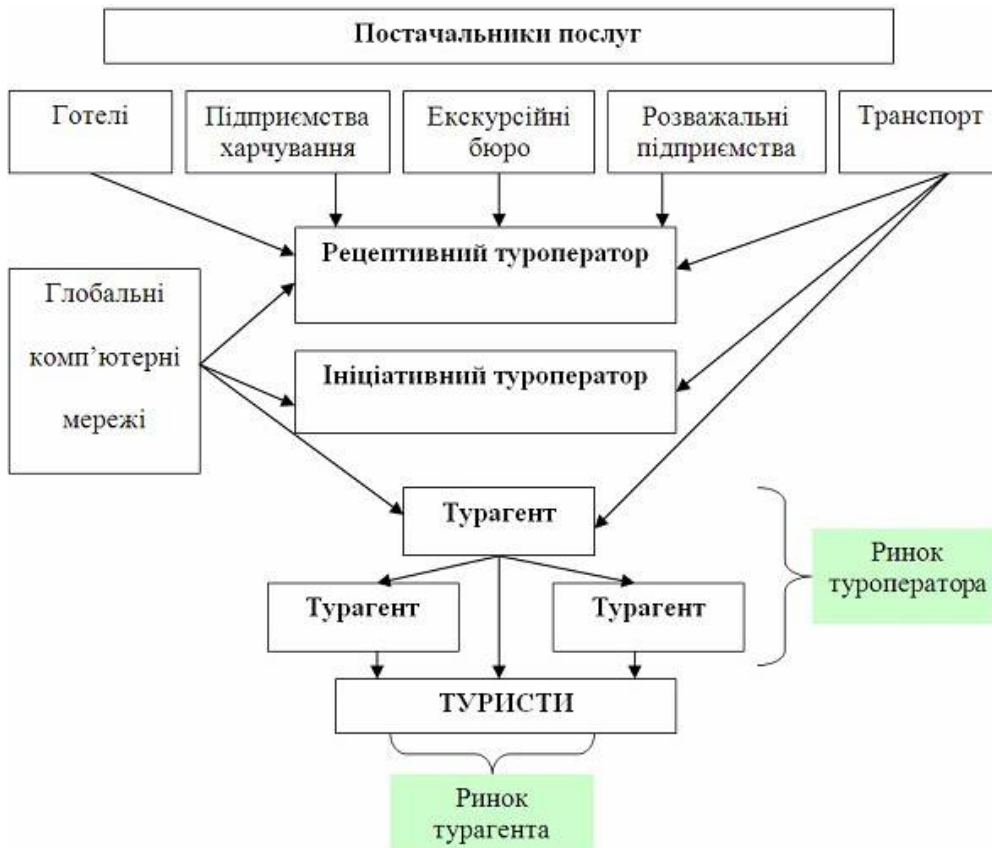

Рис. 2. Структура взаємодії суб'єктів на ринку туристичних послуг

Виробниками і споживачами туристичного продукту є суб'єкти туристичного ринку, тобто фізичні та юридичні особи. Споживач туристичного продукту – особи, що бажають подорожувати, тобто туристи. Виробники туристичного продукту – туристичні фірми (туроператори і турагенти), що працюють з метою отримання прибутку і задоволення потреб туристів.

Таким чином, на туристському ринку основними суб'єктами взаємодії є туристи, туроператори, турагенти. Туроператор – найбільш індустріалізований вид туристичної фірми, що являє собою різновид оптової туристської фірми і відрізняється більшим об'ємом і широкою спеціалізацією. Доволі часто він організовує і продає туристичні агентам масові

серійні інклюзив-тури. Відповідно, туристичні агенти – це господарюючі суб'єкти або індивідуальні підприємці, які купують тури за туристськими маршрутами, розробленими туроператорами та реалізують їх туристам. Туристичні агенти, як правило, не володіють засобами обслуговування і виступають в ролі посередників між підприємством туристського обслуговування і покупцем туристської путівки [5].

Туроператори і туристичні агенти входять до складу туристської індустрії, як-то: сукупність засобів розміщення, транспортних засобів, об'єктів громадського харчування, розважального, пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого призначення, організацій, що здійснюють туроператорську і турагентську діяльність, а також організацій, що надають екскурсійні послуги і послуги гідів-перевізників. Таким чином, суб'єкти туристичного ринку здійснюють свою діяльність у сфері послуг, яка задовольняє найрізноманітніші потреби туристів. Виділяють такі види послуг, що надаються в індустрії туризму: – розміщення туристів (готелі, мотелі, кемпінги, пансіонати, санаторії, туристські бази); туристи можуть розміщуватись в приватних будинках, що орендуються у місцевого населення, палатках, потягах, на яхтах тощо; – забезпечення туриста харчуванням (ресторани, їдальні, кафе, кафетерії, бари та інше); – переміщення туриста по країні відвідування та інших країнах різними видами пасажирського транспорту (потягами, круїзними суднами, морськими, річковими та чартерними авіарейсами, автобусами тощо.). Розвиток транспортної системи і поява спеціалізованого туристського транспорту зробили значно більш доступними поїздки туристів до зарубіжних країн як за витратами засобів, так і за часом.

Вибір транспортного засобу залежить від географічного положення країни відвідування, її віддаленості від країни виїзду і обумовлений також соціальним положенням туристів і рівнем їх доходів;

- збутові послуги туристичних агентів (розробка маршрутів подорожей, бронювання місць на транспорті і в готелях, надання інформації про туристичні ресурси того чи іншого району земної кулі, наявних там засобів розміщення, курси валют в країні відвідування та ін.), бюро подорожей, екскурсійних бюро (гідів-перевізників, екскурсіводів тощо);

- задоволення культурних потреб туристів (відвідування театрів, кіно, концертних залів, музеїв, виставок, картинних галерей, парків, природних та історичних заповідників; огляд пам'яток історії та культури; відвідування фестивалів, спортивних змагань та інших заходів);

- задоволення ділових та наукових інтересів туристів (участь у конгресах, асамблеях, різних конференціях, семінарах, ярмарках та виставках);

- відвідування торговельних підприємств як загального, так і особливого призначення (продаж сувенірів, подарунків, листівок та ін.);

- послуги контрольно-адміністративних органів (прикордонних, валютних, карантинних, а також органів, що надають послуги з оформлення документації – паспортів, віз та ін.);

- послуги служб охорони природи, історичної і культурної спадщини;

- послуги інформаційних служб, послуги засобів масової інформації;

- послуги державних туристських органів (комітети, департаменти тощо.);

- послуги туристських об'єднань. З економічного погляду туристична індустрія – це єдиний виробничо-майновий комплекс, що об'єднує матеріально-технічну базу, сировину та робочу силу [6].

Розвиток туристичної індустрії потребує також динамічного розвитку всіх галузей господарства. Розвиток туризму та туристичного ринку має велике економічне значення, так як допомагає вирішити загальні економічні проблеми.

Механізм функціонування туристичного ринку – це система дій економічних важелів для збалансування попиту та пропозиції на туристичний продукт, обмін «гроші – туристичний продукт», грошові потоки та потоки туристичного продукту. Функціонування туристичного ринку можна представити за допомогою наступної схеми (рис. 3). Наведена вище схема показує, що попит на послуги туризму обумовлено визначеними передумовами пред'явників попиту (туристів): люди з туристичними потребами та бажаннями подорожувати; люди з високою платоспроможністю, попит яких спрямований на найбільш престижні тури, неординарні подорожі, високий рівень туристичного обслуговування (зручність, особлива увага обслуговуючого персоналу, надання індивідуального гίδα-перекладача та автотранспорту тощо); люди зі споживчою поведінкою.

Турист – це покупець послуг туризму. Його споживча поведінка визначається всіма тими природними, психологічними, соціальними та іншими причинами, які примушують його реагувати певним чином на рекламу. Це дуже важливий фактор ефективного функціонування туристичного ринку. Він потребує розподілу туристичного ринку на окремі сектори, вивчення яких допоможе досягти найоптимальнішого співвідношення пропозиції та попиту на послуги

туризму. Туристичний ринок по відношенню до економіки будь-якої країни характеризується двоциклічністю. Це виражається в тому, що високорозвинутий туристичний ринок призводить до збагачення держави, а недосконалий та слаборозвинутий туристичний ринок характеризує її бідність. Постійно розвиваючись економіка туризму не має можливостей повністю задовольнити всі потреби та побажання туристів. Достатність туристичних ресурсів передбачає створення доволі складної і багатогранної матеріально-технічної бази туризму. При збільшенні економічної віддачі від туристичної індустрії одна частина доходу використовується для задоволення нових туристичних потреб, а інша може бути спрямована на розвиток інших сфер економіки, в тому числі і промисловості [7].

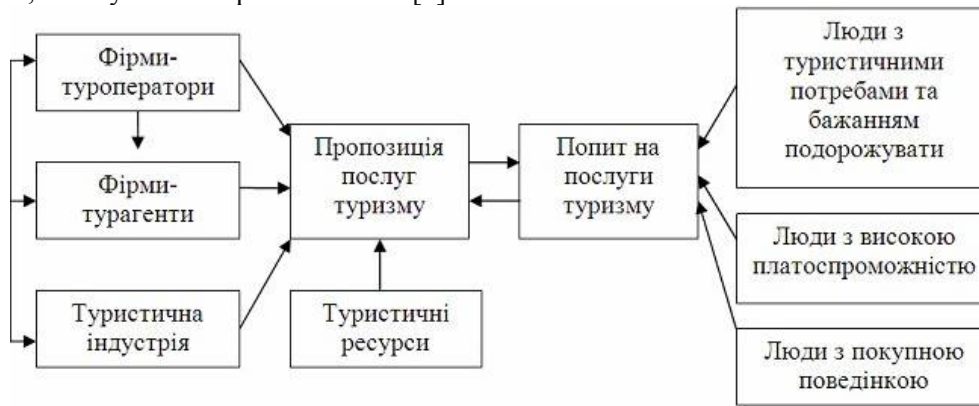

Рис. 3. Схема функціонування туристичного ринку

Не можна розвивати туризм односторонньо. Для його швидкого підйому потрібен гармонійний розвиток всіх галузей економіки країни та одночасне збільшення їх економічної активності. На ринку туризму відбувається неперервний рух грошових потоків і туристичного продукту, які рухаються назустріч один одному, створюючи тим самим туристичний кругообіг.

Рис. 4. Схема туристичного кругообігу

1. – турист платить туристичній фірмі гроші за туристичну путівку (турпакет);
2. – туристична фірма надає туристу туристичну путівку;
3. – турист обмінює туристичну путівку на туристичний продукт, тобто конкретні послуги туризму;
4. – в процесі реалізації туристичного продукту турист дістає задоволення від своїх грошей, витрачених ним на купівлю туристичного продукту, тобто відбувається процес опосередкованого повернення туристу його грошей;
5. – туристична фірма здійснює інвестиції в розвиток туристичного ринку, туристичної індустрії (матеріально-технічної бази туризму) та на створення нових видів туристичного продукту;
6. – туристична фірма дістає нові види туристичного продукту;
7. – туристична фірма платить податки та різні збори в бюджет.

Туристичний кругообіг – це система економічних і юридичних (громадсько-правових) відносин, що виникає між туристом і туристичною фірмою та показує напрям руху потоків туристичного продукту, інвестицій в розвиток туризму та грошових надходжень в бюджет від доходів туристичної діяльності. Туристичний кругообіг здійснюється за схемою, що наведена на рисунку 4. Як видно зі схеми, реалізація туристичного продукту здійснюється складним шляхом, минаючи низку посередників-турагентів. Враховуючи особливості формування та пакетування турпродукту, такий спосіб доставки продукту до туриста є найбільш доречним і оптимальним. Адже, завдяки турагентам споживачі туристичних послуг отримують додаткову інформацію щодо туру, його структури, вартості та особливостей споживання (використання).

Специфіка туристської галузі визначає специфіку побудови бренду, що залежить від таких чинників: – якості надання послуги, – репутації туристського агента, який формує туристську послугу, – визначення специфічних характеристик та особливостей у зіставленні із конкурентами на ринку, – гнучкої цінової політики в умовах низького рівня купівельної спроможності та знецінення національної валюти, – зовнішніх факторів: репутації країни, що надає туристську послугу, політичної стабільності, надійності компанії-перевізника тощо. Отже, специфіка туристської галузі суттєво впливає на особливості побудови бренду туристського підприємства.

Висновки. Отже, по-перше, туристичний ринок за своєю сутністю є складним та динамічним явищем. Він являє собою інтегровану систему, яка охоплює майже усі сфери діяльності та життя людини, а тому є невід’ємною частиною сучасного світу. Туристична індустрія надає туристичні послуги, різноманітність яких зростає з кожним днем. Це явище, насамперед, пов’язане з підвищенням попиту на такі види послуг та зростанням вимог споживачів. Туристичний ринок став не лише сферою розваг, а потужним полем для бізнесу, яке намагається розвинути на сьогоднішній день чи не кожна країна. Прибутки від сфери туристичних послуг є надзвичайними, а для деяких країн вони стоять на першому місці серед усіх видів доходів. По-друге, на туристичному ринку України відбуваються позитивні зміни: розробляються нові маршрути, розвивається готельна інфраструктура, зростає рівень обслуговування туристів і поліпшується відвідуваність туристичних об’єктів. Туристично-рекреаційні можливості країни викликають велику зацікавленість у представників міжнародної туристичної індустрії. Усі ці фактори впливають на динамічне зростання туристичних потоків та надходжень від туристичної діяльності. Водночас варто зауважити, що динаміка розвитку галузі в Україні істотно відстає від світових тенденцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сучасна модель створення національного туристичного продукту «Буки: розвиток через туризм»: практичний аспект / Т. І. Ткаченко // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колект. монографія / за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю. – 3-тє вид. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. – С. 23–44.
2. Система стримувань і противаг у сфері державно-управлінських відносин: наук.-метод. рек. / авт. кол.: В. А. Ребкало, В. А. Шахов, Е. А. Афонін та ін.; за заг. ред. В. А. Ребкала, М. М. Логунової, В. А. Шахова. – К. : НАДУ, 2008. – 72 с.
3. Козловський Є. Державне регулювання та підтримка розвитку туризму в Україні: досвід країн Центральної та Східної Європи // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – 2004. – Вип. 4. – С. 209-218.
4. Ткаченко Т. E-tourism, як прояв домінуючого критерію сучасного туropolerejtingу: актуальні положення, інструменти, використання//Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference «Science and Education — Our Future» // World Science, №12(28), December 2017, UAE Dubai, November 30, 2017, <http://archive.ws-conference.com/e-tourism-yak-proyav-dominuyuchogo-kriteriyu-suchasnogo-turopolerejtingu-aktualni-polozhennya-instrumenti-vikoristannya/>
5. Ткаченко Т. І. Використання комп’ютерних технологій при викладанні курсу «Геоморфологія» у Вищій школі / Т. І. Ткаченко // Фізична географія та геоморфологія. – 2007. – Вип. 53. – С. 90–93.
6. Ustyenko Lesia. Weekend tourism as a cultural phenomenon / Lesia Ustyenko // Культура і мистецтво у сучасному світі : наук. зап. КНУКіМ. – Київ, 2016. – Вип. 17. – С. 11–16.
7. Устименко Л. М. Національний ментальний портрет туриста / Л. М. Устименко // Актуальные научные исследования в современном мире : сб. науч. тр. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 3 (23), ч.4. – С.66–71.

Open Access Peer-reviewed Journal

Science Review

**2(9), February 2018
Vol.4**

SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

Passed for printing 22.02.2018. Appearance 27.02.2018.
Typeface Times New Roman.
Circulation 300 copies.
Publisher RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2018
Numer KRS: 0000672864
REGON: 367026200
NIP: 5213776394
<https://ws-conference.com/>

Open Access Peer-reviewed Journal
Science Review

RS Global

Tel: +4(857) 898 55 10
Email: rsglobal.poland@gmail.com

Publisher
RS Global Sp. z O.O.
Dolna 17, Warsaw, Poland